

46957

Feldmaršal
grof Radecki.

— — — — —
Sestavil Fr. N. *an edelg...*

V Ljubljani 1902.

Založil Janez Giontini.

46957

030039588

Natisnil A. Slatnar v Kamniku.

I.

„Vprašajte vender učene gospode v Frankfurtu, če najdejo na Nemškem jedno štirijaško miljo, na kateri bi avstrijske vojne ne prelivale svoje krvi za Nemčije čast in rešitev!“

Feldmaršal grof Radecki.

Dné 2. novembra 1766. leta zasvetila je nova zvezda avstrijske slave, rodil se je v vasi Třebnici na Češkem junak junakov avstrijskih: grof Ivan Josip Radecki. Oče mu je bil Peter Evzebij Radecki, vlastelin v Třebnici, c. kr. komornik in stotnik, mati pa Marija Veronika Bechyně Lažanska. Že v zgodnji mladosti je izgubil oba roditelja, šestletni dečko je prišel v Prago k svojemu dedu in botru Vaclavu Radeckemu. A tudi tega varuha mu je 1781. leta vzela smrt, namestoval ga je njegov ujec, grof Ignacij Radecki. Še istega leta ga je poslal v brnsko akademijo. A že naslednjega leta so zjediniili to akademijo s terezijansko (sedaj Theresianum) na Dunaju, kamor je torej moral tudi mladi Radecki. Toda le dve leti je ostal v tem zavodu, kajti 1784. leta so odpravili akademijo

in Radecki je bil primoran, da se loti dela ter se oprime kacega stanú. Doslej ga je zelo zanimala zgodovina in najrajše je čital životopise znamenitih vojvod in zmagovalcev. Ni čudo torej, da se je osemnajstletni mladenič posvetil vojaškemu stanu.

Pa čujmo, kar o samem sebi piše Radecki. „Dokončal sem ravno leto pravoznanstvih nauk, kar odpravijo akademijo. Sirota sem bil brez domovine. Odločil sem se za vojaškistanin nisem se kesal nikoli. Bil mi je moja domovina, moje vse. Takrat namreč sem posebno ljubil ta stan. Vladal je cesar Josip II. Stopil sem dné 8. avgusta 1784. leta kot kadet v drugi kirasirski konjeniški polk grofa Karameli-ja in prvič sem bil v posadki v Jasz-Bereny na Ogerskem.“

Že tu se odlikuje takó, da dné 3. februvarija 1786. leta postane poročnik, dné 11. novembra naslednjega leta (1787) pa nadporočnik.

Takrat se je vnela vojska s Turki, vdeležil se je te vojne, katero je toli slavno končal general Lavdon, kot ordonančni častnik pod poveljstvom maršala grofa Lacy-ja.

No ta vojna ni dosegla povoljnih uspehov. Cesar Josip II. je sam bil prevzel višje poveljstvo, a zbolel je toli nevarno, da se prihodnje spomladi ni mogel vdeležiti vojne ter je zbok

tega vrhno poveljstvo oddal maršalu Lavdonu, ki je z drugim kirasirskim polkom stal ob dolnji Donavi. Te težavne vojne se je Radecki vdeležil z odliko. Za napada cesarske vojne na Beligrad je stal polk, v katerem je služil Radecki, na levem bregu Donave, ravno tam, kjer je nekoč princ Evgenij premostil reko. Ko po štirinajstdnevem obleganji dné 9. oktobra 1789. leta pride trdnjava v avstrijsko oblast, podari cesar Josip izbornemu svojemu maršalu Lavdonu zvezdo Marije Terezijinega redú, junaškega Radeckega pa odlikuje za njegovo hrabrost z zlato svetinjo. Kmalu nato, dné 20. februvarija 1790. leta, zaspi cesar Josip II. v Gospodu, vlado pa prevzame njegov brat Leopold. Ker je imel novi cesar veliko opraviti z urejevanjem notranjih reči svoje države, sklenil je septembra meseca 1790. leta s Turki primirje, nastopnega leta pa dné 4. avgusta mir v Sistovi.

Tukaj je bila prva šola za Radeckega; kako se je navzel duha slavnega Lavdona in česar se je naučil tačas, o tem nam zadostno priča celo njegovo junaško življenje.

II.

V tem se je vnela na Francoskem preukcija, katera se je razširila po vsej Evropi. Izginilo je spoštovanje do svetih reči — in kmalu so Francozi prisilili slabotnega kralja svojega Ludovika XVI., da je dné 29. aprila 1792. leta napovedal vojsko Avstriji, domovini soproge svoje Marije Antonijete,* kakor tudi Sardincem. Dasi je tako ugodil ljudstvu, začelo je vender črniti in sovražiti dvor, dogajale so se grozovitosti, katere opisati se brani peró; prelivala se je kri v potocih, razdražena druhal prime kraljevo rodbino ter njega kakor tudi lahkoživo kraljico obsodi na smrt. Cela Evropa je bila razžaljena vsled teh hudobij in skoraj vse velevlasti so se vzdignile zoper Francosko.

Tačas je Nizozemsko pripadalo Avstriji, in ker meji s Francoskim, bila je leta dežela najbolj izpostavljena nevarnosti. Zato odpošlje tedanji cesar Leopold II. glavno vojno pod poveljstvom princa Ivana Koburškega tje.

* Marija Antonijeta je bila hči avstrijske cesarice Marije Terezije.

Radecki je tedaj služil pri kirasirskem polku Fran Josip d'Este, ki je bil prideljen glavni vojni in zopet se mu je ponudila ugodna prilika, da je pokazal svojo hrabrost ter požrtovalno ljubezen do svoje domovine. Feldmaršal poročnik baron Beaulieu si ga izvoli za ordonančnega častnika. Posebno se je odlikoval dné 16. in 17. aprila 1794. leta pri Arlovu na Luksemburškem.

Ker pred tretjo bitko, s katero so namerali oteti trdnjavo Charlesoisko, v glavnem stanu niso vedeli, stojé - li tam Avstrijci ali sovražniki, preplava Radecki po noči 25. junija s tremi huzarji in tremi kirasirji globoko in zelo široko reko Sombro, ogleda si trdnjavo, vrne se istim potem ter naznani vojskovodji, da so večer poprej Francozi zasedli trdnjavo. Bilo je to silno drzno in nevarno početje. Dné 26. junija 1794. leta je dobil na glavi dve mali rani. Za njegov trud so ga odlikovali s tem, da so ga povzdignili za konjeniškega stotnika.

Tudi izredno so se 1795. leta odlikovali Avstrijci za francoske prekucije pod poveljstvom (feldcajgmajstra) grofa Clerfaita z brezprimerno hrabrostjo svojo pri naskokovanji Moguncije dné 26. oktobra. Tudi Radecki je bil v ognju in bil na nogi ranjen.

Spomladi 1796. leta začnó Francozi vojsko tudi v Italiji. Tega leta nahajamo grofa Radeckega kot pribočnika (adjutanta) 70-letnega

generala Beaulieu-a, kateri je dné 17. marcija istega leta prevzel višjo poveljstvo avstrijske vojne v Italiji. Beaulieu je bil sicer izvrsten vojskovod, ali vendar nikakor ni bil kos mlademu in izvedenemu francoskem generalu Napoleonu Bonaparte-ju. Kamor je Napoleon došel, zmagal je tudi. — No vendar Avstrijci premagajo (dné 10. aprila 1796) pri Voltri nepremagljivega Francoza. Koliko je k tej zmagi pripomogel ritmajster Radecki, razvidno je iz vojnega poročila, katero je Beaulieu poslal na Dunaj. To poročilo slove: „Nikakor ne morem zadostno pohvaliti ritmajstra grofa Radeckega od kirasirskega polka Fran d'Este, kateri je z mano vred bil pri drugem oddelku; navduševal je čete k napadu ter se je s polkovnikom Vukasovičem po neči pomaknil do obzidja Voltri-ja in so njegova povelja povsod spolnovali zelo točno“.

Kmalu nato se je posrečilo Radeckemu, da je sivega svojega poveljnika rešil ujetja. Beaulieu je imel svoj glavni stan v Voleggio, kjer je ležal bolan. Nepričakovano napade Voleggio francoski oddelek in ker je ondaj bila le mala posadka, bati se je bilo, da jo potolče sovražnik ter ujame celo poveljnika. In ravno zdaj je pokazal Radecki junaško svojo zvestobo in izborna previdnost. Samo z jedno huzarsko divizijo je zaskočil Francozom pot ter je zadržaval tako dolgo, da so bolnega vojskovodjo spravili v

varnost. V tem pa so Francozi zasedli most črez Mincio ter Radeckemu tako prestrigli pot. Ali kaj stori Radecki? Ne pomišlja se dolgo, pa se s konjem zakadi v reko, in srečno priplava na levi breg, dasi so ga sovražniki s svinčenkami kar obsipavali.

In zopet je bil Radecki povišan. Še istega leta dajo ga novo ustanovljenemu pijonirskemu oddelku za majorja. Bilo mu je komaj 30 let in že je dosegel tako visoko stopnjo in to z bok marljivosti svoje.

V tem je odstopil bolehní Beaulieu in na njegovo mesto je prišel maršal Wurmser. Bila je pa tudi že skrajna sila, kajti Napoleon je že skoro osvojil celo Lombardijo ter se bližal trdnjavi Mantovi. Obkolil jo je kmalu, a vendar je ni mogel vzeti, ker hrabro jo je branil stari general Wurmser, katerega je Napoleon poprej premagal v bitkah pri Sonadu in Castiglioni.

V bitki pri Mantovi je Radecki s svojimi pijonirji zasedel predmestje Sv. Jurija ter se več ur z neizrekljivo hrabrostjo branil napadajočemu sovražniku, naposled pa je vendar moral pomakniti se v trdnjavo nazaj. Celih pet mesecev je nato stal pri vratih Sv. Terezije ter sam odbijal sovražnika s svojim pijonirskim batalijonom.

Dné 4. februvarija 1797. leta padla je Mantova Francozom v oblast in čudeč se toliki hrabrosti, dovolili so, da je smelo 500 Avstrijcev

z orožjem in vso prtljago odriniti iz trdnjave kakor se spodobi vojakom. Med temi je bil tudi Radecki s hrabrim svojim batalijonom, kateri se mu je skrčil na 300 mož. Šel je na Dunaj k friulskemu oddelku.

Nadloge, katere so tu vojaki trpeli med oblego, so res nepopisljive; od zunaj je pritiskal sovražnik, od znotraj pa so lakota, soparica in kuga morale reveže. Med temi nesrečneži je bil tudi polk Slovencev iz Kranjskega, ki pa so do malega vsi v oblegani trdnjavi pomrli.

Toda Avstrija navzlic tem porazom ni zgubila poguma. Poslala je junaškega nadvojvodo Karola v Italijo, da bi zabranil drznemu in srečnemu Napoleonu pot v Avstrijo. Ali kakó se je rodoljubom krčilo srce, ko so slišali in videli, da se je avstrijska vojna morala pred Francozi pomakniti v Gorico, v Beljak, od ondod pa celo v Ljubno na Gorenjem Štajerskem. V Ljubnem so dné 18. aprila 1797. leta sklenili premirje, in kmalu potem sta cesar (Franc I.) in Napoleon storila mir v Campoformiji (dné 17. oktobra 1797. leta) proti temu, da Avstrija Francozom prepusti Milansko, v odškodovanje pa dobi Benetke.

Kmalu po sklenenem miru se je grof Radecki dné 22. aprila 1798. leta v Gorici oženil z grofico Franjo pl. Strasoldo-Grafenbergovo, s katero je imel pet sinov in tri hčere. (Umrla mu je tovarišica življenja 1854. leta.)

V onem času so poslali Radeckega v Gra-diško, da bi s svojimi pijonirji napravil utrdbe ob Soči ter popravil zanemarjene ceste v kuga-nejskem gorovji, ker je bila zveza iz Padove črez Monfelice, Montagnane do Legnage, Este in Villannove zelo potrebna. Radecki je dano mu nalogo izvršil jako spretno. Takó vidimo velikega Radeckega, kako je že v mladosti nastopil pot kreposti in slave, in da je dosegel svoj namen, do tega mu je pripomogla največ njegova previdnost, izvrstna vporaba in nevstrašenost v vseh najnevarniših položajih, kakor tudi neumorna njegova marljivost ter ukaželjnost.

III.

Francozi so postajali vedno bolj oholi in ni je bilo več v Evropi države, katere bi ne napadli napihneni hlačoni in nobene vlade, katere bi ne bili razžalili. Stirali so iz Rima sv. Očeta papeža Pija VI., odvedli ga na Francosko, kjer so ga imeli skozi 13 mesecev v Valenci zaprtega; tam ga je (dné 29. avgusta 1799. leta) vseh nadlog rešila bela smrt. Nato so strmoglavili vlado v Švici ter si prisvojili med tem, ko so se v Rastatu vršila mirovna pogajanja, Genf in Pijemont. Čudo torej ni, če so se evropske vlasti iz nova zavezale proti tako besedo-lomni državi. Prvi so bili Napolitanci, ki so 1799. leta zgrabili Francoze. No, Francozi jih potisnejo naglo nazaj; šele, ko primarširajo hrabre avstrijske čete, obrnila se je stvar na bolje. Kmalu je napočila vesela vest, da je zmagonosni nadvojvoda Karol dné 21. marcija dobro naklestil Francoze pri Ostrachu, jih précej nastopnega dné 25. marcija slavno premagal pri Stockachu ter jih zapodil črez Reno nazaj.

A še sijajnejše vspehe so dosegli cesarski v Italiji, kjer se je takrat tudi boril major Radecki. Dogovorili so se Avstrijci z Rusi, da skupno napadejo sovražnika. Ker še vrhni poveljnik baron Melas ni došel, vodil je med tem konjiški general baron Kray vojno, napadel Francoze pod Moreau-em pri Magnanu, popolnoma razbil njih desno krilo ter jih zapodil v brezredni beg. Ta nepričakovana, sijajna zmaga navdala je z najlepšimi nadejami vse pod francoskim jarmom zdihujoče vladarje in njih ljudstva. Radecki je sicer nasvetoval, naj bi naglo zasledovali sovražnika, no protivil se je temu Kray, češ, da mora počakati višjega poveljnika Melasa in pa Ruse pod poveljstvom Suvarova.

Ta ruski junak odlikoval se je že v turških bojih ter je zdaj s hrabrimi svojimi severnimi sinovi došel v krasno Italijo. Brž je izdal vojno povelje: „Sovražnik se ima takoj prijeti! Čista puška, bodalce in sablja! Ni trenutka se ne sme izgubiti, vse se mora djati ob tla, vjeti, zasledovati ter vgonobiti do zadnjega moža!“

Toda Melas je predobro poznal Francoze, vedel je, da jih je premagati samo s preišljenim vojnim načrtom. Pri izdelovanji istega mu je posebno pomagal major Radecki, z boka tega je zaprosil pri vojnem svetu na Dunaji, da mu pridela Radeckega kot generalnega adjutanta in polkovnika.

Dné 26. aprila 1799. leta pisal je tačasnemu predsedniku vojnega sveta grofu Tige-ju tako-le: „Da mi bo v prihodnje možno natanjko izpolnjevati povelja Nj. Veličanstva in predpise preslavnega vojnega zbora, primoran sem prositi Vašo ekscelenco, naj premore Njega Veličanstvo, da se mi gospod major in poveljnik pjo-nirjev, grof Radecki, pridá kot polkovnik in generalni adjutant, ker poznam ga zadostno gledé značaja njegovega, kakor tudi zbok njegovih vojaških vednosti.“

Zdaj se na podlagi izdelanega načrta začne boj. Cesarski napadejo in vzamejo Brescijo ter v dveh oddelkih z Rusi vro proti Bergamu, vedno Francoze pred sabo podé, dokler zmagujé dné 29. aprila 1799. leta dospejo v Milan.

Ljudstvo jih vsprejme z izvenrednim veseljem. Toliko prijaznosti se dozdaš še ni skazalo nobeni vojni, toliko denarja in vina se dozdaš ni razdelilo nobeni četi. Vsi so hvalili rešitelje svoje izpod francoskega jarma, njih okrutnosti in samovolje.

Tudi Suvarov je prišel v Milan. Jezdil je v svojem navadnem, lanenem oblačilu, s kapo iz usnja na glavi, svojega kozaškega konja in sicer naravnost pred milansko glavno cerkev; tam je skočil raz konja, podal se v cerkev, vrgel se pred velikim oltarjem na obraz ter molil z raz-

prostrtimi rokami. Skočil je nató po konci, blagoslovil prisotne ter se vrnil v svoj stan.

Takó je torej Lombardija popolnoma prešla v cesarsko oblast in delali so že priprave, da tudi Pijemont iztrgajo Francozom.

Ravno v teh burnih časih se je Radeckemu izpolnila srčna njegova želja; kajti že dné 1. maja 1799. leta je bil imenovan za polkovnika in generalnega adjutanta generala Melasa.

V tem cesarski zasedejo Turin ter v grozni bitki na Trebiji (dné 17., 18. in 19. junija 1799. leta) popolnoma premagajo Francoze. Kako se je tukaj izkazal novi polkovnik, grof Radecki, o tem pač najbolj svedoči Melasov dopis vojnemu svetu: „Pri tej vojni uslužbeni generalni adjutant grof Radecki, polkovnik pijonirskega kora (oddelka), je posebno v tej vojski pokazal vojaško nadarjenost svojo in hrabrost, vsled česar je bil večkrat na višjih mestih imenovan ter zbok večkratnih svojih zaslug posebno bil priporočen milosti Njega Veličanstva.

Boj dné 17. do 18. in posebno 19. t. m. pri Trebiji dal mu je največ priložnosti, da se je posebne milosti Nj. Veličanstva, kakor tudi vseobčega spoštovanja cele vojne popolnoma vrednega skazal. Priznati moram, da mi je v naredbah na borišči, v katerih i ne-

pristransk mož mora pokazati popolno prisotnost duha, stregel izvrstno ter je s svojo izurjeno in jaderno previdnostjo mojo pazljivost obrnil na več reči, kjer je bilo samo mogoče z naglo pomočjo odstraniti nevarnost, katera je že nastopila, ali pa s porabo novih moči doseči očitviden dobiček. Ne morem zadosti pohvaliti njegove gorečnosti, s katero je zmiraj na čelu vodil čete na najnevarniše kraje in pri kateri priložnosti mu je topova kroglja ubila konja pod njim; dati mu moram pravično spričevalo, da je s svojo znano, njemu lastno delavnostjo posebno pomogel do priborjene zmage.“

Tako torej je pisal o Radeckem njegov predstojnik, ko je komaj imel 33 let. Postavil ga je celi vojni za vzgled; prosil je končno, naj bi toli zaslužnega moža odlikovali z Marije Terezije križcem.

Četudi se ta predlog takrat ni vresničil, priča nam vendar zadostno, kako so Radeckega čislali in častili pri vojni.

Tudi v morilni bitki pri Novi, dné 15. avgusta 1799. leta pripomogel je Radecki veliko do zmage, takó, da ga je general Melas zopet pohvalil „zbok njegove posebne hrabrosti, odločnosti in neumorne delavnosti.“ In po bitki pri Genoli (dné 4. in 5. novembra 1799. leta) je

Radecki imenovan za pijonirskega polkovnika, dasi je bil najmlajši, a vender najboljši častnik.

Tako so koncem 1799. leta Avstrijci izvzemši Genovo, zopet osvojili vso gorenjo Italijo ter pregnali Francoze, kateri so toli hudo stiskali lepo deželo ter jim iztrgali 22 trdnjav.

Takisto so Avstrijci pod nadvojvodo Karolom i pri Zurichu v Švici zmagali Francoze, dasi so bili Francozi v bregéh bolje zavarovani ter so cesarski le počasi mogli napredovati.

Kakor smo videli do zdaj, došel je vrli Radecki že zgodaj v 33. letu dobe svoje do polkovnika in je bil po prepričanju svojih predstojnikov vreden še večjih časti in odlikovanj, katere je dosegel tudi v kratkem času.

IV.

In zopet se je srečno začela vojska 1800. l. za Avstrijce, kajti Melas je pri Monte Croce do dobra premagal francoskega generala Masena. Francozi so ondu zasedli breg ter z morilnim streljanjem odganjali Avstrijce, kateri so jih napadali od zdolaj. In zopet se je Radecki s svojimi zagnal nad Francoze ter jih po vroči borbi prepodil z višave. I Nizo si siloma prisvojé Avstrijci in že so naše čete vse vesele nameravale prekoračiti francosko mejo.

Toda zdajci jim dospé grozna vest; kar natihoma je prišel Napoleon z veliko vojno črez goro Sv. Bernharda na Italijansko. Vodil je svojo vojno po tako težavnih potih, po katerih je bilo možno hoditi samo ljudem in posamezni tovorni živali; z največjo nevarnostjo so prenašali ter vlačili topove črez goro, ali vender je Napoleon kar nepričakovano stal na italijanskih ravninah, potolkel nekoliko oddelkov avstrijske vojne ter že 2. junija slovesno korakal v Milan. Melas se je moral obrniti ter iti Napoleonu naproti. Zgra-

bila sta se pri Marengi. — Kakor vselej, bíli so se Avstrijci tudi tukaj s posebno hrabrostjo. Zagnali so se tako silno na Francoze, da se je sam Napoleon moral umakniti in je velik del njegove vojne pobegnil. Odlikoval se je tudi tukaj previdni Radecki.

Zapazil je namreč močvirni prekop, črez kateri bi se dala obkoliti vas Marengo in brž je velel, da skoči 17 vrlih njegovih pijonirjev v rov; postavijo se drug za drugim, vsak položi roke na rame svojega prednika ter povesi glavo. Ta živi most so prekoračili vitki cesarski lovci ter zadržavali sovražnika tako dolgo, da so pijonirji napravili mostove. Radeckemu je bil zopet ustreljen konj pod njim in njegovo suktnjo je predrlo pet krogelj. Cesarski so se veselili že dobljene zmage, kar privede francoski general Defaix nove čete na borišče. Ko pade general prestreljen, postavi se Napoleon na čelo bojaželjnih trum ter tako iztrga že utrujenim Avstrijcem zmago.

In tako so se morali cesarski po 13 ur trajajoči, vroči bitki umakniti premoči v Mantovo ter nasprotniku prepustiti Pijemont in Lombardijo. Nato je general Melas imenovan za poveljnika na Češkem, njegovo dosedanje mesto pa dobi general konjištva, grof Bellegarde.

Dné 5. septembra 1800. leta imenuje cesar grofa Radeckega za poveljnika 3. kirasirskemu polku ter ga ob jednem prestavi k vojni na

Nemško in sicer h konjiški diviziji kneza Lichtensteina. Koncem meseca novembra je z nadvojvodo Ivanom prekoračil reko In na Bavarskem, kajti Napoleon je zdaj zgrabil Avstrijo na dveh platéh in sicer na Nemškem in v Italiji. No, na Nemškem je bila nevarnost večja. Tu je francoski general Moreau pritiskal na Avstrijce.

Dné 3. decembra zadeneta nasprotnika pri Hohenlinden-u drug ob drugem. Dasi je snežilo hudó, zgrabi knez Lichtenstein sovražnika ter ga vrže nazaj. Naši topovi so sipali 12 funtne kroglice nanj, in tako se posreči našim, da ga potisnejo celo iz Hohenlindena. Dozdaj je bila za naše še ugodna, čeravno so se borili z dosti močnejšim nasprotnikom; ali proti 3. uri popoldan dospè Francozom nova pomoč in z groznim streljanjem iz topov in pušek se zaženejo na avstrijsko vojno. Toda knez Lichtenstein jim je pokazal, kaj premore avstrijski vojak ter jih je vrgel še nekolikokrat nazaj. Naposled pa se vender ni mogel vzdržati več; kajti 9 ur biti v ognju, v hudi zimi, na mrzlih ledenih tleh, to je pač več, kakor se more od vojaka zahtevati.

Tako je bila ta bitka za nas zgubljena. Kdo pa prešteje imena junakov, kateri so se ta dan borili in žrtvovali za domovino? Izmed onih pa, katere je knez Lichtenstein posebno moral imenovati, bil je zopet polkovnik Radecki.

S štirimi škadroni svojega polka se je boril od 9. ure zjutraj pa do 3. ure popoldan ter

večkrat sijajno odbil sovražnika. Bil je ranjen na levi nogi in znova so vstrelili konja pod njim. Konj se je zvalil nanj takó, da mu je pohajala sapa in že je francoski vojak vihtil nad njegovo glavo sabljo, kar priskoči avstrijski častnik in prijatelj Radeckega ter poči sovražnika, da se zvrne.

Knez Lichtenstein je o njem poročal zelo pohvalno ter ga priporočil, naj bi ga odlikovali z Marije Terezije križcem.

Ko se tedaj po miru v Luneville (dné 9. februvarija 1801. leta) snide zbor tega najvišjega vojaškega reda, prisodijo ga vsi jednoglasno Radeckemu. Izročen mu je bil toli zasluženi red zelo slovesno meseca aprila. V obmestji na paradnem prostoru, kjer je bil postavljen šotor za cesarja in cesarico ter njijino spremstvo, stalo je pod poveljstvom zapovedujočega generala, princa Virtemberškega, šest batalijonov pešcev, batalijon grenadirjev, dve diviziji kirasirjev, sedem kompanij topničarjev in vsi gojenci kadetskih šol. Semkaj je došel sam presvetli cesar z nadvojvodi in vsemi generali ter stopil v šotor, kjer je bila že cesarica s spremstvom. Nadvojvoda Karol je nagoovoril zbrane čete, vladar pa po končanem nagovoru sam slavljencu izročil častno znamenje. Potem so vsi polki med vojaško godbo defilovali in cesar je s spremstvom odšel v dvor nazaj.

Tako proslavljen nastopil je Radecki svoje nadaljno službovanje v Šopronju, kamor je bil

prestavljen njegov kirasirski polk. Preživel je ondu štiri srečna leta v obiteljskem krogu in kakor je po očetovsko skrbel za svojo obitelj, ravno tako je ljubil tudi svoje vojake, kateri so mu bili posebno udani. Vojaštvo svoje si je vedel urediti takó, da je bil njegov polk kmalu kot uzor vseh cesarskih čet na glasu. Še dandanes živi v tem polku dosti dogodbic, kako priljubljen je bil Radecki. Nekoč je javno pohvalil svojega vojaka, ki je z veliko srčnostjo ujel nevarnega ogerskega razbojnika, ter je bajè rekel: „Ko bi Njega Veličanstvo, naš cesar, imel dosti takih vojakov, kakor si ti, nikoli bi mi več ne zgubili nobene bitke.“ A ogovorjenec se je odrezal takó: „Takih vojakov pač ne dostaje presvetlemu vladarju, pač pa takih častnikov, kakoršen ste vi, gospod polkovnik!“

V.

Potem ko je Napoleon ali s silo, ali pa z zvijačo svoje nasprotnike spravil s poti, oklical se je dné 2. decembra 1804. leta za dednega cesarja francoskega. — Ker je cesar Franc videl preteči propad nemškega cesarstva, ni odlašal v bodoče ohraniti cesarsko dostojanstvo svoji rodovini; tedaj je dné 11. avgusta 1804. leta vstanovil cesarsko dostojanstvo avstrijsko ter se postavil za dednega cesarja avstrijske monarhije z imenom Franc I.

Kakor se je povsod videlo iz velikanskih priprav, bližala se je zopet vojska. Napoleon namreč je bil nenasitljiv, ošaben človek. One dežele, katerim je bil poprej vsilil republikansko ustavo, spremenil je zdaj v kronovine svoje države. Tako je prestvaril poprej vstanovljene laške republike v zjedinjeno kraljestvo laško, ter se dal v Milanu z železno lombardsko krono kronati. Pa tudi druge države je skušal na razni način podvreči svoji oblasti. Da bi se to

odvrnilo, sklenile so Anglija, Rusija in Avstrija odbojno in udarno zavezo zoper Napoleona. — Vsled tega je nastala nova, še bolj pogubljiva vojska s Francozi.

Še pred vojsko je Radecki imenovan za generalmajorja ter je bil kot brigadir na čelu 5000 mož, 1 lahke brigade štirih batalijonov, 8 škadronov husarjev in 1 topničarske baterije prestavljen v Italijo, kjer mu je bil prostor odkazan v levem krilu prednje vojske pod feldmaršallajtenantom Davidovičem.

Bilo je dné 18. oktobra 1805. Radeckega brigada je imela svoje predstraže med Becca Civetta pa do Masi, moštvo je jako razburjeno sedelo okolu stražnih ognjev, noč je bila precej hladna, zvezde so vgaševale vse bolj in bolj in že se je naznanjala jutranja zarja, kar zapažijo straže, da se je onkraj Adiže v sovražnem taboru začelo živahno gibanje. Že so Francozi pri Becca Civetti premostili reko in mnogo jih je prišlo že na to stran. Še ni izišlo solnce, a že je grom iz topov naznanjal dan. In s tem se je začela praska. Kaj radi bi bili Francozi dobili Veronetto, „to verujem zelo rad“, reče Radecki, „a mi jim je na noben način ne bomo dali!“ Navduševaje svoje čete vdari tako silno na sovražnike, da kmalu uvidijo brezvspešen svoj napor ter se kar najhitreje umaknejo. Še streljati niso upali več, dokler ni prišlo do vroče bitke pri Caldieru, dné 29. oktobra. Hu, to je

bilo mesarsko klanje! Tri dni je trajala bitka, pa zastonj se je trudil francoski general Massena, da bi ukrotil cesarske; s krvavimi glagami bili so odbiti Francozi ter so jih naši dné 31. oktobra popolnoma užugali.

Pri tej priliki se je zopet odlikoval Radecki. Preplaval je z malo trumo huzarjev Adižo, napadel sovražno predstražo ter vjel 50 môž.

Pa česar ni dosegel Massena, to je potem provzročila vest, da je bila vojska na Nemškem zgubljena, da so Francozi že prestopili gorenje-avstrijsko mejo in da nevarnost preti Dunaju in Štajerski.

Zbok tega je moral nadvojvoda Karol ostaviti Italijo ter se je pomaknil na Kranjsko. Nato precej odpošlje nadvojvoda brigado Radeckega črez Gorico in Ljubljano v Celje, da bi zadrževala sovražnika.

Radecki se takoj s svojim konjištvom odpravi na pot, in v petih dnevih prejezdi 36 nemških milj in sicer po gorovji, kar je vzbujalo veliko čudenje povsod. V Arvežu je zadel na oddelek francoske kónjice ter jo zapodil v beg.

Toda sezimo nekoliko nazaj, da vidimo, kako je bilo z našo vojno na Nemškem. Napoleon namreč sam pridere z veliko vojno na Nemško ter primora Badensko, Bavarsko, Virtemberško, da pristopijo k njemu. Potem zajame cesarsko vojno pod vojskovodjo Mack-om v Ulmu in jo prisili, da položi orožje. Bilo je vjetih

25.000 môž, med temi tudi nadvojvoda Ferdinand in knez Schwarzenberg. Nato hiti Napoleon proti Lincu in Dunaju, vzame Linc in na Sv. Martina dan 1805. leta Dunaj, potem pa drvi na Moravsko, ruski vojni naproti, ki je pod samim cesarjem Aleksandrom prihajala na pomoč.

Med tem je nadvojvoda Karol, kakor že povedano, potolkel francosko vojno pod Massenom pri Caldieru na Laškem in ko je zvedel o zmagovalnem napredovanju Francozov na Nemškem, hitel Avstriji na pomoč. Pa bilo je že prepozno; kajti zjedinjeno rusko in avstrijsko vojno je Napoleon pri Slavkovem (Austerlitz) blizu Brna dné 2. decembra 1805 potolkel takó, da se je cesar Franc začel ž njim pogajati.

Kmalu nato se je sklenil za našo očetnjava toli nesrečni mir Požunski dné 26. decembra 1805. leta. Cesar Franc mora kraljestvu laškemu odstopiti Beneško in Dalmacijo, Tirolsko s Predarelskim Bavariji, vse prednje avstrijske dežele pa nekaj Badenski, nekaj Virtemberški in Bavarski. In za vse je Avstrija dobila samo vojvodstvo Solnograško!

Kar se dostaje Radeckega, ni se vdeležil nesrečne bitke pri Slavkovem, kajti dné 2. decembra 1805. leta bil je v Feldbachu na Štajerskem; odtod je 4. odrinil ter črez Föhring marširal v Fürstenfeld. Močno je bil užaljen zaradi nesrečnega izida te bitke, posebno pa, ker se ni mogel boriti za milo očetnjava. Ko

se je dné 2. januarija 1806. leta uradno obvestilo generalstvo o požunskem miru ter je prejelo povelje, da naj razpusti vojno, vskliknil je Radecki razjarjen: „D a n p l a č i l a n i v e č d a l e č!“

Meseca februarja istega leta je prišel Radecki kot brigadir na Dunaj, kjer je v miru živel do 1809. leta, dokler ni napočila nova vojska. — Tu je ustanovil vojaško vozarstvo, učilnico za živinozdravnike, v Dunajskem Novem mestu pa ekvitacijski zavod (jezdarnico).

Prvi nasledek požunskega miru je bil torej popolen razpad nemške države. Saj pa je Napoleon tudi knezom bavarskemu, virtemberškemu in saksonskemu podelil kraljevsko dostojanstvo ter s šestnajstim knezi južne in zapadne Nemčije sklenil takozvano r e n s k o z a v e z o dné 12. julija 1806. leta. Tako je raztrgal poslednje vezi, katere so do zdaj še skupaj držale posamezne dele propadajoče nemške države.

Za to se je cesar Franc dné 6. avgusta 1806. leta odpovedal prazni časti naslova cesarja nemškega.

S tem je tedaj nehalo nemško cesarstvo, katero je leta 800 po Kr. ustanovil Karol Veliki, potem ko je bilo slavno trajalo skozi celih 1006 let.

Zdaj je cesar Napoleon imel le še dva sovražnika, ki sta še bila neužugana: na suhem Ruse, na morji pa Angleže. Ker pa je bilo ne-

varno, da bi oba prijel ob jednem, sklenil je tako dolgo biti z jednim prijatelj, dokler bi ne bil premagan drugi. Spoprijaznil se je najprvič z Rusi ter je pregovoril ruskega carja, da se je odpovedal vsi kupčiji in zvezi z Angleži; kajti ravno s tem je mislil najbolj živo škodovati temu ljudstvu, katero večidel živi le ob trgovini in sicer to zbok tega, ker ni imel mornarice dovolj, da bi te sovražnike spokoril na morji.

Vsled njegovega pritiska se je moral tudi cesar Franc odpovedati vsakeršni trgovinski zvezi s sosednimi vevlastimi in posebno naše primorske dežele in mesta so začele hirati in božati. Da se odstrani ta hiba ter državi povrne prejšnje blagostanje, začel se je cesar Franc resno pripravljati na vojsko zoper francoskega nasilnika.

VI.

Cesar Franc je bil prepričan, da mora v malo letih Avstrija priti v tujo oblast, ako se o pravem času ne postavi v bran. Sklenil je torej pomnožiti svojo vojsko. Dne 12. maja in 9. junija 1808. leta razglasi patente, s katerimi je osnoval narodno brambo in namestivno vojsko. Ako bi bili ti patenti spolnjeni, štela bi njegova vojska črez 800.000 môž. Po pravici se je tedaj Napoleon zbal tega ukrepa ter je precej cesarju prepovedal nabiranje vojakov in drugih vojnih naprav, ker sicer ima pričakovati nove vojske. Cesar Franc se ni več hotel uklanjati napihnenim Francozom, napovedal jim je torej dne 12. aprila 1809. leta vojsko.

Avstrija je bila torej prva država, katera je že četrtič in sicer sama proti Napoleonu zgrabila za orožje, da bi otela podjarmljeno Evropo.

„Borimo se za vse, kar nam je drago“, rekel je nadvojvoda Karol v znamenitem svojem prvem generalnem povelji, „za

vero, lastništvo, politiško in pravo prostost, red in postave proti napadom ljudstva, katero z nogami tepta vse vezi človeške družbe, ruši vse pravice ter brez zvestobe, vere, poklica in vesti hoče celo človeštvo potegniti v pogubo. Prostost Evrope se je zatekla pod naše zastave. Naj nikoli ne vihrajo kot sredstvo zatiranja v brezkrainih bojih podirajoče častilakomnosti!“

Vojni na čelo je bil postavljen nadvojvoda Karol, mož, katerega ime je navdušilo vsakega pravega domoljuba; kajti nadvojvoda Karol je bil res previden, izveden, ob enem pa odločen vojskovodja, izboren junak, kateri je v resnici bil najvstrajnejši borilec za blagostanje in čast Avstrije.

In dve vojni, katerih jedno je vodil najvišji vojskovodja sam, nadvojvoda Karol na Bavarsko, drugo pa nadvojvoda Ivan v Italijo, imeli sta začeti vojsko z Napoleonom. Radecki je sicer menil, da zdaj še ni pravi čas za to, pa razveselil se je vendar, ko mu je prišla vest, da je prideljen V. vojnemu oddelku, kateri se je pod poveljstvom nadvojvode Ludovika zbiral pri Budejevicah na Češkem in stal je že dné 15. aprila pred Landshutom, kjer je tudi sovražnik v bližini zasedel višine Altdorfske ter že do polovice podrl most črez reko Izar. Ra-

decki ni pomišljaj dolgo. Dal je precej postaviti topove ter streljati na sovražnika. V tem, ko so naši topovi peli smrtno pesem, popravili so hrabri pijonirji most; opoldan je bil Radecki že na nasprotnem bregu, in ko je videl, da so Bavarci brez izjeme pokazali peté, rekel je svojim: „Naprej, otroci, da do večerje dospemo v Seligenthal!“ „Hura!“ zavpili so vojaki ter navdušeno zapodili sovražnika daleč za Altdorf nazaj.

Kjer je stal Radecki, smelo se je zmiraj z gotovostjo trditi, da bodo Avstrijci zmagali; toda žal! to pri drugih generalih ni bilo v navadi, ki so bili toli izurjeni in so vrhu tega zdaj imeli opraviti z mnogoštevilnišim sovražnikom. Zato pa se je tudi Radecki zdaj moral umakniti. Večkrat je trčil ob sovražnika, no odpodil ga je hitreje, nego je bil prišel. A Napoleon je kmalu zbral raztresene svoje moči, takrat so mu ravno Španci prizadeli veliko preglavico, ter s svojimi zavezniki — med njimi ruski car Aleksander — napadel Avstrijce. — To pot se vzdignejo Tirolci nezadovoljni z bavarsko vlado ter pod hrabrim Andrejem Hoferjem trikrat preženejo bavarske in francoske vojne iz dežele. Tudi v Italiji in v Galiciji, kjer je cesarjev bratranec Ferdinand bil za poveljnika nasproti Rusom, bili so cesarjevi srečni; na Nemškem pa, kjer je veleval Napoleon sam, bili so Avstrijci pri Abensbergu, Landshutu in Eckmühlu premagani

ter njih glavna moč čez Donavo potisnena in na Češko nazaj. Zaradi tega se je tudi Radecki moral umikati ter je tako prišel do Welsa. Tukaj ga zgrabi sovražnik ter ga pritiska proti mestu, toda Radecki ga vrže trikrat nazaj in mu vzame 70 môž. Šele noč konča dvomljiv boj, kateri bi vsekako dobil Radecki. Nastopnega dné pa je marširal v Kleinmünchen, da bi ondu branil prehod avstrijske vojne čez Trauno. Pri tej priložnosti je posebno pokazal svojo hrabrost s tem, da je celo divizijo rešil velike nevarnosti. Divizija Schusteck se je namreč prenašlo spuстила na sovražnika, kateri bi jo gotovo vgonobil, ko bi se Radecki na lastno odgovornost ne bil vrgel nanj ter ga navzlic trojni premoči zadržaval tako dolgo, dokler se divizija Schusteck ni rešila čez Travno. Nato se je v z o r n o umikal na Welsko polje nazaj, ondu pri Mauternu branil most čez Donavo ter se naposled vtaboril pri Stockeravi.

Kmalu za tem in sicer dné 27. maja je bil Radecki imenovan za f e l d m a r š a l l a j t e n a n t a in divizijonarja pri IV. vojnem oddelku. Njegova divizija je štela 12 batalijonov, 9 škadronov in 2 bateriji. Štirim njegovih batalijonov je bilo oskrbovati zvezo med Moravo in Šopronjem.

Dné 5. julija so zadeli ti štirje batalijoni ob Napoleona; nastal je vroč boj, v katerem so trpeli mnogo škode. Nadvojvoda Ludovik je Ra-

deckega z bok zaslug pri Welsu posebno priporočil cesarju, naj bi se odlikoval s komandêrskim križem Marije Terezije.

Med tem je Napoleon dné 10. maja z naskokom vzel Dunaj, potem pa je svojo vojno prepeljal na levi breg Donave.

Nadvojvoda Karol pomakne tedaj dné 20. maja svojo vojno z Moravskega polja, postavi se v vrsto Strebersdorf, Stammersdorf in Gersdorf ter razglasi v povelju: „Jutri bode boj; določila se bode osoda celega cesarstva in vsakega posameznika. Izbirati nam je med večno sramoto in neumrjočo slavo. Zanašam se na hrabrost svoje vojne, na vzgled in odločnost njenih vodnikov“.

Ob štirih popoldne trčita vojni pri Aspernu druga ob drugo, vname se hud boj in nadvojvoda Karol vrže na vseh stranéh sovražnika nazaj. Komaj se začne daniti dné 22. maja, že se začne boj na novo. Napoleon je zapovedal, da se mora ta dan odločiti boj na sredini. Deset polkov pešcev in 400 topov pošlje na ta kraj. Začelo se je streljanje, kakor bi bil sodni dan. Ko je bila stvar najhujša, zgrabi sam nadvojvoda Karol zastavo polka Zach ter se vrže na Francoze.

Kakor ljuta vihra se zakadé naši na sovražnika in ga popolnoma vržejo nazaj. Proti

večer uutihne bojni hrup. Jeze bled moral se je umakniti Napoleon.

Na bojišči je bilo strašno.

Vasi so bile požgane, travniki in polje po-teptano, po razgonih je tekla kri. Ležalo je polno mrličev, ubitih konj, pušek, čevljev in topov. Samo mrtvih Francozov so pokopali na bojišči 7000, 5000 ranjencev je ležalo po obvezališčih, 29.773 ranjencev so pripeljali na Dunaj, 2300 so jih pa ujeli naši.

Ali tudi Avstrijcev je padlo veliko; 87 častnikov in 4286 vojakov je bilo mrtvih, ranjenih pa kakih 19.000.

Po pravici je pohvalil nadvojvoda svoje vojake, da so na bojišči prvi izmed vseh vojakov na svetu. Sam Napoleon je priznal to. Ko ga je pozneje vprašal Neapoljski kralj, zakaj ni v letih 1805 in 1809 razkosal Avstrije, odgovoril mu je; „Molčite, sodite ravno tako, kakor slepec o barvah. Avstrijcev pri Aspernu niste videli, torej niste videli ničesar.“

Radecki se te bitve ni vdeležil; branil je vas Markgraf-Neusiedel in hrabro odbil sovražnika, potem pa stražil klance pri Gross-Schweinbarthu. Tu je zasedel hribovje in le njega je bilo zahvaliti, da ni rezervno topništvo in vojno vozovje prišlo sovražniku v roké.

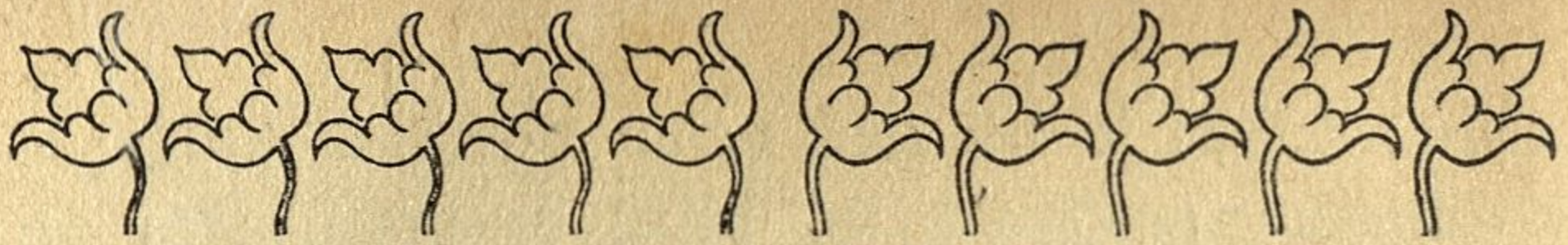
V bitki pri Ogrunu (Wagram) dné 5. in 6. julija 1809. l. boril se je Radecki na levem vojnem

krilu; tukaj je bil pod njim vstreljen konj. V uradnem poročilu o tej bitki je brati, „da je izborno dokazal svojo marljivost in vojaško sposobnost“. Še na bojišči ga je nadvojvoda Karol imenoval za drugega lastnika 4. kirasirskega polka in precej nato cesar Franc za prvega lastnika 5. huzarskega polka, sedaj imenovanega „Radeckega huzarji“, katero ime mu vsled odločbe cesarja Fran Josipa ostane na vse čase.

Koncem meseca julija je nadvojvoda Karol odložil nadpoveljstvo, prevzel ga je knez Ivan Lichtenstein, kateri Radeckega izvoli za načelnika generalnega kvartirnega štaba.

Dné 14. oktobra 1809. leta sklene cesar Franc I. z Napoleonom v Schönbrunnu pri Dunaju mir. In zopet je stiskana Avstrija zgubila skoro tretjino svojih dežel in je razven tega morala še plačati 75 milijonov goldinarjev vojnega davka.

VII.

Kakor smo videli, bil je junaški Radecki po zadnjem boju postavljen za načelnika generalnega kvartirnega štaba ter naslednjega leta 1810, dné 8. aprila bil odlikovan s komandêrskim križem Marije Terezije.

Zdaj, ko je zopet utihnil vojskin hrup, pečal se je Radecki posebno marljivo z vojaškim zemljepisjem ter je v tem oziru zelo točno opisal našo očetnjava. Razven tega pa je tudi kot načelnik dvornega bojnega sveta dal natanko sestaviti vse vojne dogodke zadnjih let, s čim si je pridobil veliko zaslugo za zgodovinospisje avstrijske vojne. Brez njegove delavnosti bi se 1812. leta gotovo ne ustanovil pomožni oddelek (Auxiliar-Corps).

Bil je v vsakem oziru vzor vzglednega vojaka. Zato pa je nekoč rekel o njem cesar: „Ne sme mi več v bojni metež, takó dragocenih žrtev vendar ne morem ponujati sovražniku“.

Tako je v miru preživel tri leta, dokler se zopet 1813. leta ni začela vojska.

Po zadnji vojski je bila Avstrija jako oslabljena, pa vendar je bila Napoleonovim nameram še vedno močen jez. To izpoznavši, hotel se je sprijazniti z avstrijsko hišo ter je 1810. leta vzel cesarjevo hčer, nadvojvodinjo Marijo Ludoviko za ženo. Zdaj celo Avstrija in Prusija skleneta ž njim zavezo. Pa mir vendar ni trajal dolgo.

Dasi je Napoleon tudi z Rusijo storil mirovno zavezo, vendar je napoveval vojsko ruskemu carju Aleksandru, kateri je bil njegov zaveznik v vojski z Avstrijo. Peljal je 1812. leta ogromno, iz vseh dežel svojega cesarstva ter iz dežel laških in nemških zaveznikov nabrano vojno, 200.000 môž, na Rusko. Ali tu mu je bila sreča nemila.

Potem, ko je nekolikokrat premagal Ruse, došel je v Moskvo in že je mislil, da je vojska dobljena. Toda Rusi so ostavili glavno svoje mesto, vzeli seboj vse premične reči, mesto pa so zažgali na štirih krajéh. Napoleon torej v Moskvi še zimovati ni mogel in moral se je vrniti. Zgodilo se je to dné 18. oktobra.

Dozdaj se je njegova vojna skrčila samo na 104.000 môž, no čakalo ga je še najhujše. Nastopila je grozna zima in lakota, iz vojne je zginil vsak red in korak na korak so gladu in zime zmučeni vojaki cepali na cesti ter so bili

po prihajajočih trumah oblačil oropani in pohojeni. Vrhu tega pa so Francoze zmirom nadlegovali Kozaki, kateri so vgonobili vsakega, kdor jim je prišel v pest.

Tako je od velike vojne samo še 30.000 boja zmožnih vojakov doseglo Berezino reko. Toda tu so si morali prehod priboriti in do Kraljevca (na Pruskem) prišlo je od velikanske vojne le samo 500 môž! Napoleon, oj gorjé!

Ves obupan je hitel Napoleon v Pariz in česar se je bal, zgodilo se je.

Da bi se maščevala nad Napoleonom, zavezala se je Prusija z Rusijo. A komaj se je začela vojska, že je Napoleon premagal Pruse pri Lützeniu in Bautzenu ter jih podil na Šlezko. (Rusi še takrat niso bili dospeli). Po posredovanji Avstrije sklenili so dvamesečno premirje; toda nesramno izzivanje Napoleonovo pripravilo je v tem tudi cesarja Franca, da je pristopil prusko - ruski zavezi.

Nesložnost zaveznih vodij, na katero se je največ zanašal Napoleon, res je z začetka hudo ovirala zaveznike. Čeravno je Blücher pri Katzbach-u premagal maršala Macdonalda, vendar še sreča ni zapustila Napoleona; vdaril je pri Draždanih na Avstrijce ter jih potisnil na Češko nazaj. V tem pa je francoski general Vandamme z 12.000 možmi hitel na Češko, da bi zaveznikom tako prestrigel vrnitev.

Ali opekel se je hudo, kajti pri Kulmu in Nollendorf-u je zadel ob zaveznike, kateri so njegove čete popolnoma vničili; kolikor jih od njegove vojne ni padlo, vjeli so jih zavezniki. Uradno poročilo o bitvi pri Kulmu (dné 29. in 30. avgusta 1813. leta) pravi: „Načelnik generalnega štaba, grof Radecki, si je z znano svojo hrabrostjo v odločilnih trenutkih pridobil največjih zaslug ter novih pravic, da ga spoštuje cela vojna.“

Najvažnejše pa je, kar je Radecki storil v tej vojni, da je zaveznikom izdelal najpopolniji načrt za to vojsko ter ga predložil knezu feldmaršalu Schwarzenbergu. Načrt pa se je glasil tako: Predno se ne zjedinijo zavezniki, ni smeti Napoleona napadati, pač pa njegove podpoveljnike, kjer in kadar se bo le dalo. Da je bil načrt res dober, pokazalo se je kasneje. Napoleon je hitel od mesta do mesta, no nikjer se mu ni ponudila prilika za boj. S tem pa je upehal svoje čete takó, da so bili nastopni porazi neizogibni.

Dne 14. oktobra 1813. leta dospé Napoleon pred Lipsko, kjer tik mesta razstavi 180.000 môž. Na široki planjavi pa, katera se razprostira okolu Lipskega, zbrali so se Rusi, Prusi in Avstrijci. Isti dan je knez Schwarzenberg, avstrijski vodja in vrhovni poveljnik zavezni vojni, nagovoril zbrane vojake tako:

„Prišel je najimenitniši trenutek svete vojske, junaki, razsodna ura bije — pripravite se za boj! Rusi! Prusi! Avstrijci! Vsi se bojujete za isto reč, za svobodo Evrope, za samostalnost svojih držav, za svojo slavo! Vsi za jednega! Vsak za vse! S tem vzvišenim klicem začnite boj! Bodite zvesti temu geslu in zmaga je vaša!“

Po noči 15. do 16. oktobra švignile so iz tabora zaveznikov tri bele rakete; na severni strani pa so se zabliskale štiri rdeče. Z belimi je Schwarzenberg naznanil pruskemu vojskovodji Blücherju, naj se pripravi na boj, z rdečimi je ta odgovoril, da je storil, kar se mu je velevalo.

Strašna je bila noč; vihrala je huda burja, o polnoči pa se je vlilo izpod neba, da je stražam pogasnil ogenj.

Jutro dné 16. oktobra je bilo oblačno, ko pa so zjutraj ob devetih začeli grmeti topovi, razgubili so se oblaki in ves dan je jasno nebo gledalo na krvavo bojišče. Zemlja se je tresla pod težkimi konjiki ter pokajočimi topovi. Francozi so se početka bojevali s tako srčnostjo ter se s tako silo zaganjali v naše vrste, da so se začele umikati. A vse jedno je ostala bitva neodločena in črna noč je pretrgala ljuti boj.

Drugi in tretji dan pa se je pomnožila zavezna vojna na 300.000 môž; zavezniki so bili

dosti močnejši ter so Napoleona obkolili takó, da se je mislil že zajetega in se je tako naglo začel umikati, da je ostavil vse bolnike in ker je prezgodaj dal podreti most črez reko Elster, ujeli so naši še 12.000 za boj sposobnih môž.

Velika ta vojska je bila bolj vroča in hujša, kakor katera poprej. Radecki je tri dni zaporedoma bil na konji; nekoliko jajec mu je bilo za hrano, pil pa je iz čutaric prostakov. Kjer se je pokazal, navduševal je vojake in povsod so ga vsprejemali z veseloklici. Že so stali vladarji na tržnem trgu v Lipskem, ko sta prijezdila Schwarzenberg in Blücher. Sprejeli so ju z veseljem in brž je cesar Franc Schwarzenbergu pripel na prsi veliki križ Marije Terezijinega reda; ta pa je vskliknil: „kje je Radecki?“ no bil je že prisoten, prinesli so ga na nosilnici, ker je bil ranjen. Takoj si Schwarzenberg sname s prs komandêrski križ Marije Terezije, kateri je nosil že od 1805. leta ter ga podá Radeckemu, rekoč: „Ta križ je poprej nosil veliki Lavdon, za njim ga ne zasluži nobeden tako, kakor vi!“

Ondu ga odlikuje tudi cesar Franc z velikim križem Leopoldovega reda, ruski cesar Aleksander pa z vojaškim redom sv. Jurija 3. vrste. Za odlikovanje v bitki pri Kulmu prejme Radecki od ruskega carja še red sv. Ane 1. vrste. Tudi pri Lipskem sta bila dva konja ubita pod njim, on sam pa je bil ranjen.

Velevlasti so zdaj želele miru ter so ga ponudile Napoleonu, toda odklonil je njihove ponudbe. Ker ni bilo drugače pričakovati ugodnega uspeha, prekoračijo zavezniki Ren in že dné 1. februvarija 1814. leta potolčeta Schwarzenberg in Blücher pri la Rothiere in Brienne Napoleonove čete ter nato zaradi ložjega oskrbovanja ločita vojno na dva dela. To priliko brž vporabi Napoleon, vrže se na Blücherja, premaga ga zaporedoma petkrat (dné 10. do 14. februvarija) ter ga potisne nazaj.

In zopet zavezniki ponudé Napoleonu mir, no mislil je mož zopet, da je nepremagljiv in je vsled tega zahteval preveč.

Zdaj nasvetuje Radecki, naj ga zavezniki primejo v Parizu samem. In zopet je bila vojska pri Arcis-u dné 20.—21. marcija, kjer je Napoleon bil premagan po Schwarzenbergu. Nič več ni zadrževalo zaveznikov; približavali so se naglo Parizu ter dné 31. marcija prisilili glavno mesto, da je položilo orožje. Ob desetih zjutraj so že zavezniki imeli slovesni uhod.

Nastopnega dné Francozi odstavijo Napoleona in mu otok Elbo odkažejo za kneževino; na izpraznjeni prestol postavijo burbonca Ludovika XVIII., brata umorjenega kralja Ludovika XVI. S tem sklenejo velevlasti mir. — Še v Parizu prejme naš Radecki za dobre svoje nasvete od pruskega kralja red rdečega orla 1. vrste.

Da bi zopet vravnali evropske razmere, snidejo se poslanci raznih evropskih držav na Dunaju, dné 1. avgusta 1814. leta in zdaj se tudi konča vojska na Laškem.

Na dunajskem shodu je Avstrija prepustila Belgijo kraljestvu Nizozemskemu, zapadno Galicijo pa Rusiji; zató je dobila nazaj Kresijo tarnopolsko in soline v Velički. Bavarija ji je zopet odstopila Tirolsko s Predarelskim, Solnograško, Kresijo insko in Kresijo hausruksko. Tudi Lombardija, Beneško in vse 1809. leta Napoleonu odstojljene dežele so zopet pripadle Avstriji. Iz laških dežel je vstanovil cesar Franc kraljestvo Lombardo-Beneško in iz ilirskih kraljestvo Ilirsko (Kranjsko, Koroško, Trst, Istra in Gorica).

Zavezniki še niso bili razpustili svojih vojsk, kar se nenadoma dné 1. marcija 1815. leta vrne Napoleon na Francosko, prežene Ludovika XVIII. iz dežele ter se zopet polasti vladarstva. Pa vojne vseh evropskih držav se zdaj obrnejo proti njemu ter ga v odločilni bitki pri Waterloo-u dné 18. junija še jedenkrat premagajo popolnem.

Po tem poboju odpeljejo strmoglavljenega Napoleona v pregnanstvo na otok Sv. Helene, kjer je 15. maja 1821. leta zapuščen umrl.

Tako je naglo izginil Napoleon, potem ko je skozi dvajset let strahoval celo Evropo.

VIII.

Šele zdaj so prišli dnevi miru in Radecki, kateri se je odlikoval skoro pri vsaki priliki, bil je slavljen in spoštovan od vseh. Seveda, največje zadoščenje in plačilo pa mu je bilo, ker ga je neizrečeno ljubila vojna ter ga občudoval njegov vladar, kateri ga je dné 22. oktobra imenoval za t a j n e g a s v é t n i k a svojega.

Posebno veselje, kajpada, je imel s svojo obiteljo, ljubo soprogo in otroci. Gledal je zlasti nato, da so se otroci odgajali v krščanskem duhu; ž njimi je hodil v cerkev, ž njimi je molil vsak večer doma rožni venec, katerega je vedno nosil s seboj. Slavnoznana pa je njegova dobrotljivost nasproti siromakom.

Za svoje vojake je skrbel po očetovsko, ter vestno gledal na to, da so dobivali dobro hrano in obleko. Nad vse je sovražil lenobo in lehkomiselnost in bil je jako strog v službi.

Za sé je potreboval zelo malo. Ustajal je navadno o petih zjutraj, delal potem pa zajutrkoval s svojo družino. Ob desetih je južinal, a ob štirih popoldan obedoval; ob sedmih zvečer je spil svoj čaj potem pa se je odpravil spat.

Dné 24. junija 1816. bil je kot konjiški divizijonêr nameščen v Šoproniji, a že dve leti potem prestavljen v Budo za namestnika ogerskega zapovedujočega poveljnika, nadvojvode Ferdinanda d'Este. Že dvajset let je slavno nosil sabljo kot feldmaršallajtenant, kar dné 18. februvarija 1829. leta postane konjeniški general, dné 24. novembra pa pride za trdnjavskega poveljnika v Olomuc. Tukaj izda kasneje toli slavno navodilo o vojaških vajah.

Julija meseca 1830. leta se je začela zopet na Francoskem prekucija in tudi na Laškem je že vrelo. Zaradi tega odpošlje Avstrija mnogo-brojno vojno v svoje Lombardo - Beneško kraljestvo, poveljništvo pa izroči konjeniškemu generalu Frimont-u, kateri si pri cesarju dolgoletnega svojega tovariša grofa Radeckega izprosi za pomočnika.

In tako se mora 64 letni junak zopet podati na Laško in šele zdaj je Radecki prav za prav nastopil pot neumrljive slave; zakaj že meseca novembra 1831. leta poklican je Frimont na Dunaj za predsednika dvornemu bojnemu svetu, na njegovo mesto pa stopi Radecki. Tudi tukaj

se je kmalu s svojim ljubeznjivim vedenjem prikupil tako, da so ga vojaki zvali **svojega očeta**, kateri naslov mu je ostal za zmiraj.

Med tem je dné 2. marcija 1835. leta za pljučnico umrl ljubeznjivi cesar Franc, kateremu je Radecki z neomajno udanostjo in zvestobo služil **43** let, in malo da ni žalosti zbolel sedemdesetletni starec.

Trinajst let že je služil presvetli vladarski hiši kot general, kar ga dné 16. septembra 1836. leta doleti najvišja vojaška čast. Tega dné ga namreč cesar Ferdinand postavi za **feldmaršala**. Povodom cesarjevega kronanja v Milanu 1838. leta prejme grof maršal Radecki z lastnoročnim pismom vladarja (avstrijski) red železne krone 1. vrste, in januarija meseca 1839. leta veliki križ papeževega reda sv. Gregorija.

Istega leta je ruski car Nikolaj potoval po Laškem ter si pri tej priliki ogledal več avstrijskih čet. I on je odlikoval zaslužnega moža s tem, da mu je poslal red sv. Andreja 1. vrste. Ko je 1846. leta zopet prišel ruski vladar na Laško, izročil je lastnoročno Radeckemu demantni red sv. Andreja. Odlikovalo pa je takrat našega maršala še več družih vladarjev.

V tem so se približala viharna leta 1848 in 1849 in vitežki Radecki je bil primoran zopet izdreti meč ter braniti pravice svojega vladarja in kmalu se je zasvetila njegova slava v novem svitu.

Takrat namreč se je tudi na Laškem začelo prevratno gibanje. Podnetila ga je nova francoska prekucija, ki je bila februarija meseca 1848. leta Ludovika Filipa pahnila raz prestol ter Francosko iznova proglasila za republiko. Od tod se je prekucija razširjala po celi Evropi in zlasti med narodi avstrijskimi. Glavne tirjativne prekucije so bile: Zastop narodov, tiskovna svoboda, pravica zborovanja, narodna straža in verska svoboda.

Dné 13. marcija 1848. leta se je vzdignila vstaja v stolnem mestu Dunaju. Dobrotljivi in miroljubni cesar Ferdinand je skušal z lepim pomiriti duhove, toda akoprem je bil radovoljen in je bil celo obečal proglasiti ustavo, vendar je moral bežati v Inšpruk.

Vrnil se je na Dunaj šele 12. avgusta, po začetku ustavodajnega državnega zbora.

V istem času je nastal tudi na Laškem upor. Še pred francosko februararno prekucio je gojila mladolaška stranka pod vodstvom genovčana Josipa Mancini-ja misel o zjedinjenju celega naroda v jedno laško državo. Napadala je posebno avstrijsko vlado na Laškem, opiraje se na Sardinijo, od katere se je najprej nadjala izpolnitve svojih želj.

Temu gibanju je kmalu potem nastopil očitni odpad Lombardije in Benetek od Avstrije. Med tem, ko je odvetnik Manin dné 22. marcija 1848. leta oklical Benetke za re-

publiko, prekoračil je Karol Albert, kralj Sardinski, meje lombardske, kjer je „Morte ai Tedeschi“ (Smrt Nemcem) že davno bilo geslo vseh strank.

Radecki je vse to vedel le predobro, kajti že dné 17. novembra 1847. leta je pisal svoji hčeri Frideriki grofici Wenkheim naslednje: „Sardinski kralj je potegnil krinko z obraza pa se postavil upor na čelo; tedaj se bo treba pripraviti, da se začetkom spomladi vdarimo pred vrati milanskimi“.

Že dné 22. februvarija (1848. leta) izda Radecki ono znamenito vojaško povelje, v katerem vojakom naznanja cesarjev sklep, da naj z vsemi močmi brani lombardo-beneško kraljestvo ter še dostavi:

„Vojaki! Na Vaši zvestobi in hrabrosti razbilo se bode vse počenjanje fanatizma in novotarstva, kakor se ob skali razdrobi steklo. Še mi je v roki meč, katerega sem skozi 65 let vihtil v marsikateri vojski. Rabil ga bom, da branim mir dežejele, katera je nedavno bila še srečna, a jo zdaj hoče blazna stranka treščiti v nepregledno nadlogo.“

Vojaki! Naš cesar se zanaša na Vas, Vaš stari poveljnik Vam zaupa! To je dovelj. Naj nas nikar ne silijo,

da razvijemo zastavo dvoglavega orla. Njegove peruti še niso opešale. Naše gêslo bodi: Pomoč in mir krotkemu, zvestemu državljanu, pogin pa sovražniku, ki z zlobno roko razdira mirinsrečo narodov!“

Kako so besede sivega poveljnika navdušile vojaštvo, je nepopisno. To so naši junaki pokazali ne dolgo potem, ko so jih od vseh strani napadli zdivjani Lahi. In uvideli so uporniki, da res velja beseda, katero je izrekel ptujec o Avstrijcih: „Ko bi mogel gledati vsakemu Avstrijcu v srce, videl bi, da v njem ni drugega, kakor cesar sam!“

IX.

Dné 17. marca 1848. leta je prišlo poročilo o Dunajskih homatijah tudi v Milan in | že so se uporniki shajali po ozkih ulicah Milanskih ter so sem in tje s prišlimi Švicarji napadali cesarske vojake.

Že prej ni bil varen vojak; zdaj tu, zdaj tam so našli katerega zabodenega, ki se je bil upal sam v odljudne kraje mesta. Zdaj pa, ko se je začel upor, bilo je še huje. No že nastopnega dné (18. marcija) ob desetih predpoldne nastane na vseh javnih prostorih velikanski hrup, pozapró se prodajalnice in vežna vrata in po ulicah se drvi neštevilna tolpa z laškimi trakovi, kričeča: „M o r t e a i T e d e s c h i!“ napade palačo namestnega deželnega glavarja O' Donnela, vjame ga ter odpelje. Ob jednom naznani Radckemu podčastnik, da na starem, dobro utrjenem poslopju Broletto že vihra laška zastava, ter da se tam ravno prebivalstvu razdeljuje orožje. Kmalu nato pride še poročilo, da je več ulic že zagrajenih.

Zdaj pa tudi vrlemu Radeckemu zavre kri. „T o r e j v i m e n i B o ž j e m n a p r e j!“ reče in veli vojaštvo sklicati pod orožje. Kar na mig zagrmе na kastelu topovi, da se strese zemlja — pa tudi marsikateri Lahon — in že v desetih minutah stoji cela posadka v orožji pripravljena za boj.

S čudovito hitrostjo so uporniki zadelali ulice s kamenjem, bruni, pohištvom, samo da vojaki ne bi mogli naprej. Iz vsakega vogla, vsake hiše, iz vsakega okna in najmanjše linice so prežali uporniki streljaje na vojake. Metali so nanje bruna, kamenje, cvetlične lonce, dà, vlivali so na reveže celó vrelo olje in k r o p. Toda česa ne prenese avstrijski slovenski vojak, kadar se gre za njegovega vladarja?!

To nečloveško klanje je trpelo do pozne noči, prihodnjega dne pa se začelo iznova. Še zmiraj se je nadejal maršal, da bo moči obdržati mesto, a ker ljudstvo nikakor ni hotelo mirovati in ker je že pohajal živež, preseli se Radecki dné 20. marcija z vojaštvom v trdnjavico; ostavil je samo v onih vojašnicah po nekoliko vojakov, s katerimi še zveza ni bila pretrgana. Toda še te mora pozvati v trdnjavico, ker bilo se je treba zmiraj boriti, kadar se jim je dovažala hrana.

Dné 21. marcija pride Radeckemu poročilo o padu Benetek, ob enem pa tudi izvé, da je sardinski kralj Albert že na poti proti Milanu.

Vse to je napotilo maršala, da je sklenil ostaviti Milan. Dne 22. marcija je dal povelje za odhod. Zvečer ob desetih odrinile so čete v treh oddelkih iz mesta.

Zadnji so zapustili trdnjavo tirolski cesarski lovci, in lastnoročno je njihov major zaklenil trdnjavska vrata, ključje vzel seboj ter jih kasneje dal v spomin tirolskemu muzeju v Inšpruku.

Ostavil je torej Radecki Milan. „Storil sem to iz višjih nagibov vojaške umetnosti kot general in ne Vi“, dejal je svojim vojakom, „kajti nikoli niste bili premagani in ne boste! Vrnili se bomo o pravem času in takrat bomo strogo obračunali s sovražniki našimi!“

Hrabri maršal se je umaknil iz glavnega mesta lombardo-beneškega kraljestva, ker je bilo premalo vojakov, da bi mogel varovati celo prostorno deželo.

Tedaj so pokazali Slovenci, da so junaki od prvega do zadnjega, da ne pozabijo svoje prisege do zadnje kaplje krvi. Borili so se tako hrabro na italijanskih tleh, da se je odkrival oče Radecki, kadar je jahal mimo slovenskega polka.

Radecki je imel komaj 24.000 môž, zato se uklone nazaj med glavne avstrijske trdnjave

na Benečanskem, da zbere svojo vojsko in udari potem nad sardinskega kralja Alberta. Tedaj pošljejo tudi sedemnajstletnega nadvojvodo Franca Jožefa na Italijansko, naj si na svoje oči ogleda vojne priprave ter se uči tudi od sivega Radeckega vojevanja. Stari maršal je bil vesel, da mu zaupajo nadvojvodo, ali težilo ga je, ker je vedel, kolika bo njegova odgovornost, ko bi se nadvojvodi kaj pripetilo. Ali Franc Jožef ga potolaži sam rekoč: „Morda niso dobro premislili, ko so me pošiljali sem; ker sem pa tu, brani mi čast, da se ne vrnem!“ S solzami v očeh je stiskal Radecki na te besede mlademu junaku roko.

Med tem je bil prihrul sardinski kralj s 40.000 možmi nad Avstrijce, ki so se naposled bili vtrdili v Veroni. Dne 6. maja 1848. leta začne se boj pri Sv. Luciji (blizu Verone). Na vsacega avstrijskega vojaka bila sta po dva sovražnika, ali vsak Avstrijec boril se je tudi za dva.

Ob devetih zjutraj vname se boj. Avstrijci so bili pripravili vse, vsaka hiša, vsaka vas je bila utrjena, pota so bila zadelana z drevjem in kamenjem. Nad dve uri je bila vrsta bojujočih se dolga.

Na pokopališči pri Sv. Luciji so bili lovci 10. lovskega batalijona. Napade jih šestkrat večja množica, topovi gromé, kakor bi bil sodnji

dan in kroglice padajo gosto, kakor toča, ali lovci se ne ganejo. Radecki sam in nadvojvoda dirjata med junaki in vodita boj. Blizu nadvojvode udari kroglica v tla, a mladi junak se ne ustraši, druga kroglica iz topa udari blizu Radeckega ter ga posuje s prstjo, tretja kroglica pa odtrga adjutantu Radeckega škrice s suknje, a ne ustraši se nikdo.

Solnce gre že na poldne, vedno še pokajo topovi in prasketajo puške, Avstrijci se ne ganejo. Zastonj napenjajo Italijani vse sile, vabijo italijanske avstrijske polke, naj zapuste avstrijske vrste, a ti odgovarjajo zvesti: „Avvanti colla bajoneta (z bajoneti nad nje)!“ ter jih porinejo nazaj.

Ob dveh popoldne pokliče maršal še pomoči iz Verone. Nekaj batalijonov, med njimi dve kompaniji Prohaska, prispejo svojim pomagat. Kakor vihar se vržejo nad sovražnika. Italijani se spusté v beg. Lotil se jih je strah in groza; nekateri vojaki so kar z bojišča bežali na svoj dom. Tako je bil naklestil Radecki sovražnike. Naša zmaga je bila sijajna.

Polagoma je Radecki dobival pomoči iz Avstrije, in ko mu dné 25. maja pripelje grof Nugent novih 19.000 vojakov, štela je njegova vojna že 50.000 môž. Zdaj pa tudi ni čakal delj, nego se precej pripravil na boj ter že dné 27. maja odrinil iz Verone.

Pri Curtannoni blizu Mantove obide po noči sovražnika ter ga dné 29. maja zgrabi v njegovih okopih. Dvakrat naskočijo Avstrijci, toda brezvspešno, šele, ko zgrabijo sovražnika od treh strani, bila je zmaga gotova. Sovražnik je bežal tako, da so laški konjiki celó svojega poveljnika, Laugier-ja pogazili. Radecki je ujel 200 môž ter dobil 5 topov in voz streliva.

Po tej zmagi se precej obrne nekoliko nazaj, da bi vzel Vicenzo, ki se je bila uprla. Dné 10. junija že je stal pred mestom, katero je vzel z naskokom in drugi dan je vihrala že avstrijska zastava na mestnem stolpu. Nato se je podala tudi Padova, in po hudem bombar-dovanji tudi Treviso, kjer cesarski dobé 36 topov, dosti streliva in orožja. S tem je bil pa tudi sovražnik pregnan z levega Padovega brega, in kmalu je bila cela beneška pokrajina razven Benetek v naših rokah.

Zdaj, ko je bila vojna kralja Karola Alberta že oslABLJENA, vrnil se je Radecki v Verono. Tu se je preskrbel z živežem, uril vojake, svojo vojno pomnožil s krdeli, katera sta mu generala Welden in Thurn z Beneškega in Tirolskega poslala na pomoč in nastopili so osivelemu maršalu lepši dnevi. Pri njegovih nasprotnikih pa je bilo ravno narobe.

Kralj Karol Albert razven svoje pijemonteške vojske ni imel drugih zaveznikov, nego sedem tisoč dobrovoljcev; v njegovi vojni ni

bilo pravega reda, a nedostajalo mu je tudi hrane in drugih potrebščin. — Dné 23., 24. in 25. julija ga prime Radecki pri Somma Campagni in Custozzi ter popolnem razbije sredino njegove vojne. Tu je padlo 1276 môž in 45 častnikov. Hudo so se tepli tudi pri Volti dné 26. julija na večer. Kralj Karol Albert je zdaj uvidel, da je skoraj zgubil vojno, zato je zmagovitega maršala prosil premirja ter reko Oglio ponudil kot začasno mejo. Radecki pa je zahteval (za mejo) reko Addo. Ker se nista mogla sporazumeti, nadaljeval se je boj.

V tem je Radeckega doletelo najvišje vojaško odlikovanje. Prejel je od cesarja veliki križ reda Marije Terezije, ruski car pa mu je poslal vojaški red ‚zmagonosca‘ Sv. Jurija 1. vrste.

Sovražnik se je čim dalje bolj umikal pred cesarskimi, a bili so vedno za njim. Dné 3. avgusta zjutraj je došel v Milan.

Ali že dné 4. avgusta je stal Radecki s 60.000 možmi in 200 topovi pred mestom. In vnela se je okolu Milana huda vojska. Izprva je bilo negotovo, kdo bo zmagal; toda kmalu so Avstrijci zmagali na sredini ter sovražnika pognali za mestno obzidje. Tega dne se je posebno hrabro obnesel slovenski polk št. 17, ki je bil do polnoči v ognju.

Začela so se pogajanja zaradi predaje mesta in pijemonteški kralj se je zavezal, da v dveh

dneh njegova vojna ostavi Milan in celo Lombardijo. Komaj je ljudstvo zvedelo o tem, že je razjarjeno obsulo njegovo palačo ter ga psovalo kot izdajalca.

Drugo jutro, dné 5. avgusta, zjutraj ob sedmih sta že prišla dva pijemonteška generala k feldmaršalu Radeckemu, da sta mu izročila mesto v last. Dné 6. avgusta naj bi odrinili Pijemontezi — in Avstrijci naj bi zasedli mesto ob poludne. Ali župan sam je prišel prosit, naj pridejo Avstrijci prej, ker so začeli Milanci streljati celo na pijemonteškega kralja. Ob desetih so bili cesarski že zopet v mestu.

Še istega dné je Radecki veselega srca poročal cesarju nastopno:

„Milansko mesto je naše! Podalo se je milosti Vašega Veličanstva in sem danes s hrabro našo vojno prišel vanje. Pijemonteška vojna je danes po noči ostavila mesto in mora vsled včeraj sklenjene pogodbe jutri zvečer biti ónstran Ticina, torej zunaj dežel Vašega Veličanstva. Pred dvema tednoma je vojna pri Veroni začela prijemati sovražnika. V tem časi je pri Somma-Campagni, Custozzi, Volti, Cremoni, Pizzighetona in v dvadnevnem boji pred Milanom slavno premagala nasprotnika ter že ští-

rinajsti dan gospoduje v glavnem mestu Lombardije. Vojna in njeni voditelji mislijo tedaj, da so zvesto spolnili dolžnost do svojega cesarja in drage domovine, zakaj ni ga več sovražnika na Lombardski zemlji.“

V tej vojski je naša vojna sovražniku vzela deset zastav, katere je maršal Radecki poslal vojnemu ministerstvu na Dunaj.

Dné 9. avgusta je Karol Albert z Radeckim sklenil premirje na šest tednov, ki pa se je podaljšalo do marcija naslednjega leta. Med tem je za cesarjem Ferdinandom I., ki se je sam odpovedal vladi, habsburški prestol zasedel svetli naš sedanji cesar Franc Jožef I.

X.

Dasi se je Radecki v istini prizadeval s pijemonteško vlado spraviti ter napraviti mir, vendar se mu to ni posrečilo. Zviti kralj Karol Albert se je celo zimo pripravljajal za nov boj. Ker je oče Radecki predobro poznal nasprotnika svojega, skrbel je, da se je ukrepila tudi njegova vojna. Tako je zopet nastopila ljuba spomlad.

Bilo je dné 12. marcija 1849. leta, kar pride v Villa reale v Milanu pijemonteški major Cadorna ter ves zmeden maršalu izroči kraljev dopis. „Hvala Vam, vem, kaj mi prinašate. Pričakoval sem to že zdavnaj!“ pravi nato Radecki, potrdi prejem pisma ter majorja povabi k sebi na obed. — Seveda je častnik odklonil maršalovo povabilo, a videl je še vendar, kako je vojaštvo razveselila vest, da je pijemonteška vlada napovedala boj. Vojski so precej za kape natakneli bojno znamenje — zeleno vejico, zvečer pa je prišlo šest voja-

ških godb pred Radeckovo stanovanje ter mu zasviralo podoknico.

Nastopna vojska je najznamenitejša v tem stoletji, ker je v štirih dnevih že bila končana.

Kmalu potem, ko je Radecki bil prejel napoved vojske, izdal je naslednje vojaško povelje:

„Vojaki! Izpolnile so se vroče Vaše želje. Sovražnik nam je napovedal vojsko. Še jedenkrat je stegnil svojo roko po kroni Italijanski. Zvé naj torej, da se v šestih mesecih ni nič spremenila Vaša zvestost, Vaša hrabrost in Vaša ljubezen do svojega cesarja in kralja. Ko ste šli skozi Veroneška vrata ter hiteči od zmage do zmage črez mejo zapodili sovražnika, dovolili ste mu velikodušno premirje, kajti hotel je skleniti mir. Rekel je takó. Toda namesto tega se je pripravljaj za nov boj. Mir, kateri smo mu ponujali velikodušno, sklépali bodemo s silo v glavnem njegovem mestu.

Vojaki! Boj bo kratek. Isti sovražnik je, katerega ste premagali pri Sv. Luciji, pri Somma-Campagni, pri Custozzi, pri Volti in pred Milanom. Bog je z nami, ker naša reč je pravična.

Na noge tedaj, vojaki! Še jedenkrat pojdite za siviim poveljnikom svojim v boj k zmagi! Priča bom hrabrih Vaših del in poslednji veselčin dolgega mojega vojaškega življenja bo, ako bom v glavnem mestu nezvestega sovražnika na prsi hrabrih tovarišev svojih pripenjal krvavo in hrabro zaslužena znamenja njih hrabrosti.

Naprej tedaj, vojaki! Turin bodi naše geslo. Ondu najdemo mir, za kateri se bojujemo. Bog živi cesarja, Bog živi domovino!

Napoved boja sardinskega kralja je bilo obupno početje, kajti njegova vojna je bila slabo oborožena in ni ga imel dobrega generala. Najel je tedaj Poljaka Chrzanovskega ter ga imenoval za vrhovnega poveljnika.

Kajpada je bil Radecki v vsakem oziru na boljšem. Napravil si je zelo varen bojni načrt. Ob Ticinu je razpostavil prednje straže, ki naj bi motile Sardince, dné 18. marca pa je sam z glavno vojno odrinil iz Milana, no ne proti meji, nego nekoliko nazaj, da bi mislil nasprotnik, češ, umaknil se je nazaj za reko Ada.

Med potjo se je nenadoma zasukal proti zahodu ter je dné 20. marcija, ravno ko je poteklo premirje, pri Paviji prestopil reko Ticin, dočim so Pijemontezi še vedno mislili, da so

cesarski zbežali. Karol Albert je med tem proti Milanu prišel na cesarsko zemljo, a vrnil se je kmalu, ker naših ni dobil. Šele pozno zvečer je dobil poročilo, da je Radecki že na poti od Pavije. Hitro je osupli Chrzanovski moral spremeniti vojni načrt ter je pri Mortari in Vigevanu namestil po nekoliko vojne, katera bi imela sovražnika zadržavati tako dolgo, da bi se mogla glavna vojna pripraviti na boj.

Dné 21. marcija je trčil del naše vojne pod vodstvom nadvojvode Albrehta na oddelek sovražnikov, jih pobil, ujel 2000 môž ter zaplenil 5 topov, 10 voz za strelivo in jedno vojno denarnico. Velika in odločilna bitka pa se je vršila dné 23. marcija pri Novari. Ta res krvava bitka je očetu Radeckemu poslednji venec slave položila na glavo, nasprotniku pa iztrgala kraljevo krono.

Ob desetih zjutraj so začeli topovi svojo pesem. Sovražnikovo stališče med vasmi Treccate, Olengo in Angogna je bilo zelo ugodno; glavna njegova moč je bila v Olengu, kjer se je utrdilo sovražno topništvo tako izvrstno, da je Avstrijcem napravilo neizrecne kvare. Nadvojvoda Albreht je hitro napredoval s hrabro svojo divizijo, toda za 30.000 môž močnejši sovražnik je s silnim streljanjem čim bolj trebil njegove vrste. Šele, ko je prišla pomoč in ko je grof Thurn ónstran Angogna desno sovražnikovo krilo naglo potisnil v gorovje nazaj, bila je

zmaga naša, sovražna vojna pa na vseh straneh razbita ter je bežala v neredu. V tem se je zmračilo in ko je sovražni general Durando v hudem deževju z bežečimi svojimi trumami došel pred obzidje Novare, začela je posadka v mestu streljati na svoje ljudi.

Zmešnjava v mestu je bila nepopisna, pa vendar se je posrečilo sovražni vojni, da se je umaknila za časa. Smejé se je rekel Radecki, ko je zvedel o sovražnikovem begu: „Dà, dobro so se lani navadili bežati, zakaj bi pa letos ne znali več?!” — Ves obupen se je kralj Albert bil izpostavljal največjim nevarnostim ter je rekel Durandu: „Tega dneva nočem preživeti več!” Prosil je premirja, a ko mu ga Radecki ni dovolil, poklical je pozno zvečer svoje generale in pa svojega sina Viktorja Emanuela ter se vpričo njih odpovedal prestolu. Še tisto noč je preoblečen potrtega srca skozi avstrijske straže odpotoval v Nizzo, odtod pa dalje na Portugalsko, kjer je dné 26. julija pozabljen umrl.

Dné 26. marcija je Radecki z Viktorjem Emanuelom v vasi Vignale sklenil premirje in 6. avgusta istega leta se je določil mir.

In zdaj je sivi junak pohvalil vojno z nastopnim, res ginljivim poveljem:

„Vojaki! Izvrstno ste rešili svojo obljubo. Začeli ste vojsko s sovražnikom, ki je bil po številu večji od

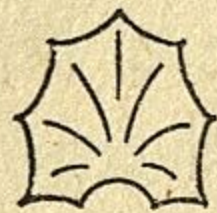
Vas in v petih dneh ste ga premagali ter vojsko končali. Nikdo Vam ne bo mogel vzeti slave, da je ni hrabrejše in zvestejše vojne od te, kateri me je moj gospod in cesar dal za poveljnika.

Vojaki! Zahvaljujem Vas v imeni cesarja in domovine za hrabra Vaša dela, za Vašo voljnost, za zvestost Vašo. Žalostno se ozira moje oko na grobe naših bratov, kateri so umrli v slavnem boju; ne morem govoriti tistim, ki so ostali živi, in jih zahvaljevati, ne da bi se z ginenim srcem tudi ne spomnil mrtvih.

Vojaki! Najtrdovratniši naš sovražnik je nehal kraljevati; sklenil sem ž njegovim naslednikom, mladim kraljem premirje, katero nam je porok, da bo kmalu sklenen mir.

Vojaki! Z veseljem nas je vsprejela dežela našega sovražnika — bili ste priča — vsprejela nas je kot rešnike in ne kot zatiralce. Pokazali bodete, da ste tega zaupanja vredni, pokazali z moškim obnašanjem celemu svetu, da so avstrijski vojaki jednako strašni v boju, kakor so pošteni v miru, da smo prišli braniti in ne razdirati!

Tako tedaj je bila slavno končana nova vojska. Presvetli naš cesar je okitil prsi toli zaslužnega junaka Radeckega z najvišjim avstrijskim redom, zlatim runom ter je njemu na čast dal kovati zlate, srebrne in bronaste svestinje z napisom „Josephus Comes Radetzky Summus Austriae Dux“ (Jožef grof Radecki Avstrije najvišji poveljnik), poslanstvo dunajskega mesta mu je še v Novaro prineslo pismo, s katerim ga je imenovalo za častnega meščana dunajskega in ruski samodržec mu je dal izročiti zlato maršalsko palico, imenoval ga za maršala ruske vojne ter lastnika huzarskega polka. Pri tej priliki bil je tudi od dosti drugih vladarjev odlikovan.

XI.

Redkokdaj je kak človek užival tako vsestransko spoštovanje, kakor sedaj Radecki in tako so mu zadnja leta potekala v miru in sreči. Ker je svetli cesar predobro vedel, kako so se Radeckega bali vsi sovražniki ter da bi dostojno nagradil zaslužnega moža, postavil ga je za državnega in vojaškega načelnika v lombardo-beneškem kraljestvu. Meseca septembra 1849. leta je prišel Radecki na Dunaj, da bi se ondu poklonil milemu svojemu vladarju ter ga zahvalil za skazano mu odlikovanje.

Vhod njegov v avstrijsko prestolnico je bil veliko lep, bil je veličasten. Na kolodvoru so ga vsprejela vsa oblastva ter generalstvo; celo mesto je bilo z zastavami okrašeno. Njemu na čast so prirejali velike slavnosti. Po tem, ko je v Požunu bil obiskal svojo hčer, grofico Wenkheim, vrnil se je zopet na Laško, kjer je navadno po leti prebival v cesarskem letovišči Monzi.

Krepko toda milo je vladal izročeni mu deželi. Leta 1854. praznoval je sedemdesetletnico

svojega službovanja. Ko se je dné 24. aprila istega leta poročil presvitli naš vladar z bavarsko princesinjo Elizabeto, preljubljeno našo materjo cesarico, tedaj je prejel oče Radecki veliki križ Štefanovega reda.

Dné 1. septembra 1855. leta minulo je ravno pol stoletja, odkar je postal general; praznoval je svojo petdesetletnico. Najbolj pa se je razveselil 90-letni starček, ko sta cesar in cesarica naslednjega leta prišla v Milan. Prav srčno je tu ginjen cesar pozdravil maršala Radeckega, kateri mu je bil rešil toli krasni deželi. Radecki je služil tedaj že 72 let svojemu cesarju. Ali sivi stavec je bil še čil in čvrst. Že samo njegovo ime je krotilo nemirneže.

Sedemnajstkrat je bil v vojski, sedemkrat je bil ranjen; devet konj so sovražniki postrelili pod njim. Bil je oče svojim vojakom in cesar ni imel bolj zvestega in udanega služabnika. Zato sta ga pa tudi častila cesar in cesarica nad vse druge. Njegovo ime še dandanes navdušuje naše vojake.

Tukaj nam je omeniti zanimive dogodbice o Radeckovih brkah. Kakor znano, imel je navadno obrito lice. Po bitvi pri Mortari vprašajo ga starejši generali v Trumelu, zakaj vendar ne nosi brk, ko jih imajo že vsi drugi vojaki. „Ravnam se po stari navadi“, odgovori njim Radecki. „Toda, če jedenkrat prav dobro namlatimo Pijemonteze, potem

bom nosil tudi jaz brke!“ In maršal je spolnil svoj obet. Pustil je po krvavi bitki pri Novari, da so mu rastle brke — bele seveda, kakor je imel lase bele. Nosil jih je v spomin na Novaro do konca svojih dni.

Ali tedaj je bil stari maršal že onemogel. Imel je preveč posla, kajti bil je vojni poveljnik in cesarjev namestnik ob enem. Prosi torej, naj mu odvzame to breme.

Koncem februvarija meseca 1857. leta mu spolni cesar to željo. Povdarjal mu je v lastno-ročnem pismu, da ga oprostí službe le zato, da bi si mogel ohraniti vsaj zvestega svetovalca. Ob enem pa mu ponudi tudi vse svoje cesarske gradove, naj si izbere katerega, da bi živel v njem kot cesarjev gost.

A Radeckega dnevi so bili že šteti. Dné 21. maja istega leta pade ter si zlomi levo béderno kost. Okreval je le počasi ter se vozil v Milanu na sprehod. Koncem decembra ga prime velika slabost, zadnji dan leta se izpove stari vojak in se pripravi na pot v večnost. Dné 2. janularija 1858. leta ga denejo v sveto olje, slabosti mu nekoliko odležejo. Ali že 5. janularija ob osmih zjutraj zatisne junak oči in se preseli tje, „kjer mu bo venčal meč sam Gospod z lovorjevim vencem za njegovo čisto zvestobo“, kakor je njemu v slavo pela nadvojvodinja Zofija. Cesar je ukazal še tisti dan z vojnim poveljem št. 25, naj nosi peti huzarski

polk za večne čase Radeckega ime, naj se opravljajo zadušnice zanj v vsakem kraju, kjer so vojaki, naj žaluje cela vojna skozi štirinajst dni, ter naj ovija ta čas zastave v črno.

Dné 11. januvarija so mrliča v „Villa Reale“ na vzvišenem črnem odru razpostavili na ogled. Bil je oblečen v maršalsko uniformo. Njegov obraz je kazal isto milobo, s katero je postopal s svojimi sovražniki. Prsi visokega mrtveca so bile posejane z zvezdami redov. Tu je blestel veliki križ avstrijskega reda Marije - Terezije, potem drugi veliki avstrijski zaslužni križci, cesarsko-ruski red Sv. Jurija, vojaško - zaslužni vojni križ, zlati zaslužni križ o petdesetletnem službovanji.

Mrtev junak je počival na črni baržunasti z zlatimi premi (franžami) obšiti blazini. Na štirih voglih odra pa je stal po jeden vitez v železnem oklepu; na obeh stranéh pa je bilo na črnobaržunastih blazinicah videti sleherne redove, katerih je bilo vseh 42. Na njegovi desni so bili izpostavljeni avstrijski redovi, na levi pa cesarskoruski, na štirih blazinah pa redovi ptujih držav.

Tukaj bodi omenjena vrsta redov, kakor jih je umrli junak dobil s svojo hrabrostjo.

1.) Vitežki križ Marija - Terezijinega reda, 1801. leta. — 2.) komandêrski križ Marija-Terezijinega reda. — 3.) veliki križ Leopoldovega

reda, 1813. leta. — 4.) ruski red Svete Ane, 1813. leta. — 5.) veliki križ vojaškega reda Maksa Josipa, 1814. leta. — 6.) bavarski viteški red Sv. Huberta, 1848. leta. — 7.) pruski red rdečega orla, 1814. leta. — 8.) ruski viteški red Sv. Aleksandra Nevskega, 1814. leta. — 9.) veliki križ francoskega Ludovikovega reda, 1816. l. — 10.) badenski cerinško-levov red, 1817. leta. — 11.) veliki križ angleškega gvelfskega reda, 1817. leta. — 12.) sardinski Mavricijev in Lazarjev red, 1831. leta. — 13.) veliki križ parmskega Konstantin-Jurijevega reda, 1833. leta. — 14.) ruski Konstantinov red, 1833. leta. — 15.) veliki križ parmskega vojaškega reda Sv. Jurija, 1834. leta. — 16.) avstrijski red železne krone 1. vrste, 1838. leta. — 17.) veliki križ sardinskega reda Sv. Anunciade, 1838. leta. — 18.) veliki grški red Vzveličarja, 1839. leta. — 19.) veliki križ papeževega reda Sv. Gregorija, 1839. l. — 20.) ruski red belega orla, 1839. leta. — 21.) ruski red Sv. Andreja, 1839. leta. — 22.) lukanškega vojvode vojaški red Sv. Jurija. — 23.) pruski red črnega orla, 1847. leta. — 24.) veliki križ Marija-Terezijinega reda. — 25.) ruski red Sv. Andreja 1. vrste, 1848. leta. — 26.) avstrijski vojaški zaslužni križec, 1849. leta. — 27.) veliki križ Sv. Josipa, 1849. leta. — 28.) veliki križ papež Pijevega reda, 1849. leta. — 29.) papežev slonov red, 1849. leta. — 30.) parmski veliki križ Ludovikovega reda, 1850. leta. — 31.) ve-

liki križ hanoveranskega reda, reda Sv. Jurija, 1850. leta. — 32.) sicilijanski zaslužni križec Sv. Ferdinanda, 1850. leta. — 33.) avstrijski red Sv. Štefana, 1851. leta. — 34.) veliki križ virtemberškega vojaškega zaslužnega reda, 1851. l. — 35.) veliki križ virtemberškega zaslužnega kroninega reda, 1851. leta. — 36.) saksonski kronin red (Rauten-Krone), 1851. leta. — 37.) hesenski hišni red zlatega leva, 1851. leta. — 38.) veliki križ toskanskega vojaško-zaslužnega reda, 1854. leta. — 39.) red zlatega runa, 1848. l. — 40.) estenski orlov red vojvode modenskega, 1855. leta. — 41.) križec o petdesetletnem službovanji. — 42.) ces. in kr. vojaški križec.

Pri nogah mu je ležala črna maršalska palčica, potem sablja, križem čez nožnico položena, nad njima zlati vojaški pas, povrh pa generalski klobuk. Ob njegovi desnici pa se je lesketala ruska, z briljanti okrašena ter deloma modro emailovana maršalska palica.

Na dan Radeckega smrti so razpečatili njegovo oporoko, v kateri je prosil, naj bi ga zagrebli ob strani feldmaršala Wimpfena, kateri je umrl tri leta poprej in je pokopan v gradu Wetzdorf-u na Nižjeavstrijskem.

Za glavnega dediča je imenoval svojega sina Teodorja, generalmajorja, hčeri svoji Frideriki pa je ostavil vse svoje redove, obe maršalski palici, za 60 oseb srebrnega namiznega orodja ter del svoje gotovine. Svojemu zdrav-

niku doktorju Wurzian-u je sporočil krasno svojo knjižnico, oblačila in orožja pa svojim adjutantom in ordonančnim častnikom, komornemu svojemu strežaju je volil 5000 gld., prvemu strežaju 2500 gld., kuharju 2500 gld., in vse drugo pohištvo; ostalim služabnikom vsakemu po 1500 gld., vrh tega pa vsemu služabništvu izplačilo cele letne mezde. Da, naposled se je spomnil še revežev milanskih, razdelilo se jim je 300 gld., 200 gld. pa je prejel tamošnji ordinarijat (škofijski urad) za sv. maše.

Truplo junakovo so prepeljali iz Milana čez Benetke in Trst na Dunaj, kamor je dospel dné 17. januvarija s posebnim vlakom ob šesti uri zvečer. Črez noč je truplo počivalo v c. in kr. arzenalu in ko so ga nastopnega dné 18. januvarija ondu vzdignili, zagrmelo je veličastno 24 topov v pozdrav visokemu mrtvecu.

Tu je skazal cesar mrtvemu maršalu čast, kakoršne še ni doživel nobeden podložnik. Cesar sam je vodil dunajsko posadko mrliču na čast. Ko so ga pripeljali iz arzenala, pozdravil ga je cesar, povzdignil je sabljo pred njegovo rakvo in pripognil jo je in vodil vojno pred mrličem do prvostolne cerkve sv. Štefana, kjer so ga blagoslovili in ravno tako ga je pozdravljal na kolodvoru severne železnice. In zopet so pokali topovi v pozdrav in slovo pokojniku. Odpeljali so ga potem po severni železnici v grad Wetzdorf.

Tam stoji več kakor 200 kipov avstrijskih junakov od najvišjih pa do najnižjih stopinj (med njimi tudi kipi jednega korporala in jednega feldvebla 17. polka — Kunovcev — in dveh feldveblov 7. polka). Med kipi je napravljena kapelica. Na obelisku je postavljena Zmaga (Victoria). Črez štiri in dvajset stopnjic treba je iti navzdol.

Ondu počiva zdaj slavni Radecki poleg Wimpfena in Porfriderja, kateri je bil priredil slavnemu vojskovodji tako časten grob. Bil je sin revnih starišev. Pridobil si je pa kot trgovec pri vojni veliko premoženje in je oskrbel tako lep spominek avstrijskim junakom. Zdaj je ta grad cesarjeva lastnina.

Ni grška ni rimska država ne more iz junških svojih časov pokazati lepšega, čistejšega značaja, kakor je bil oče Radecki. Dal Bog, da bi njegove lepe uzorne lastnosti: domoljubje, zvestoba do cesarja ter hrabrost na vekov veke ostale svojina naše vojne, da se bo tudi o njej reklo s ponosom: „V tvojem taboru je Avstrija!“

XII.

Malo je znanih mož, kateri bi bili tako priljubljeni ljudstvu, kakor je bil oče Radecki. Bil je kot vojskovodja tako odločen, kakor i ljubeznjiv; bil je junak, ki je vedel vojake svoje navdušiti kakor tudi oživiti. Zató so pa tudi vojaki, kateri so služili za Radeckega, o njem govorili toli navdušeno ter tisto navdušenost svojo presajali v narod; zato so ga slavili v narodnih pesmih in zato pa še zdaj Radeckova koračnica (katero je zložil Strauss), tako močno vpliva na človeka. In tako živi oče Radecki med nami, dasi je že 34 let preteklo od njegove smrti.

Čudo ni torej, da se ga je vedno hvaležno spominjala domovina. Rojstna njegova dežela mu je v prestolici svoji postavila bronast spomenik, vlit iz 200 pijemonteških topov po vzorcu kiparja Emanuela Maxa.

Tudi glavno mesto kranjske dežele, bela Ljubljana, vštela ga je med častne občane svoje ter mu 1860. leta v „Zvezdi“ postavila doprsni

kip, ki ga je vlil znani umetnik Fernkorn, pod Tivolijem (pred gradom) priljubljenim ljubljanskim sprehajališčem pa stoji njegov celotni kip. Dne 24. aprila pa so na Dunaju odkrili spomenik Radeckega, ki stoji pred poslopjem c. in kr. državnega vojnega ministerstva.

Pomen tega spomenika razvidimo najbolje iz besed, katere je govoril zdajni naslednik, a nekdanji bojni tovariš očeta Radeckega, nadvojvoda Albreht ob njegovem odkritju vpričo cesarja samega:

„Vaše cesarsko in kraljevo apostolsko Veličanstvo, najmilostivejši gospod! Po smrti nepozabnega grofa Radeckega je bila splošna želja posebno onih, ki so se bojevali pod njim, da se mu na Dunaju postavi spomenik. Da se ni zvršila, ovirali so neugodni nemirni časi, med tem pa so bile čimdalje redkejše vrste onih veteranov; šele pred šestimi leti sta delo resno pričela konjeniški general princ Taxis in fcm. baron Schönfeld.

Od mene poklicani odbor se je navdušeno lotil naloge.

Ker je Vaše Veličanstvo premilostno dovolilo, da se ta spomenik postavi le s prostovoljnimi doneski, dali ste vsem Svojim zvestim podložnikom priliko, da pokažejo domoljubna čustva svoja v bratovski slogi. Iz vseh pokrajin širne države so prihajali nešteti doneski, od bogatih in revnih, starih in mladih, vojakov in

občin, tako, da so bili v kratkih mesecih troški popolnoma pokriti. Dunajski mestni zastop pod županom Uhl-om je poleg lepega darú dal na izbero prostor za spomenik. Naglašati moram posebno uspešno delovanje ožjega odbora, v katerem je član gospodske zbornice, Dumba, neutrudno delal v upravnem in denarskem oziru, mojster Zumbusch pa se je z vso ljubeznijo in vsemi svojimi močmi lotil izročene mu naloge.

Spomenik zvestega služabnika petih vladarjev, junaka in domoljuba, očeta svojih vojakov, osivelega zmagovalca v odločilnih bitkah, je sedaj tu dogotovljen ter je ob jednem spomenik hvaležnosti in požrtvovalnosti pod žezlom Vašega Veličanstva združenih narodov.

Radeckega spomenik naj spominja vsakogar, da je božja previdnost šest sto let avstrijski vladarski hiši v najhujših stiskah vedno naklonila moč rešilnih dejanj, ki so hrabre in zveste vojne vodili h končni zmagi, dočim je domoljubje žrtvovalo največje žrtve.

Bog obvaruj tudi vladarsko hišo in njeno avstro-ogersko monarhijo!

Bog ohrani Vaše Veličanstvo do skrajne človeškega življenja meje!“

Nato je presvetli cesar sam izpregovoril navdušujoče besede, izrazil svoje veselje nad tem delom, zahvalil se odboru v imenu vojne ter izrazil nado, da bo ta spomenik še poznim

rodovom oznanjal slavo tega junaka. Zdaj je padlo zagrinjalo od spomenika, streljali so vojaki iz pušek ter topov, zastave so se pripognile v pozdrav, vojaške godbe pa so zasvirale Radeckega koračnico. Tako se časté zasluge zvestega služabnika. Naposled je vojaški škof blagoslovil spomenik, na kar ga je odbor izročil dunajskemu mestu v varstvo.

Cel spomenik je $10\frac{1}{2}$ m visok, podoba jezdečeva pa sama $5\frac{1}{2}$ m. Radecki je namreč vpodobljen na konju, ki stoji na visoki podstavi iz rdečega granita. Spredaj pred podstavo razprostira dvoglavni orol svoje peruti, kakor bi hotel vzleteti, v krempljih drži strelo — znak moči. Nad orlom je v zlatih črkah napis: „In deinem Lager ist Österreich“, to je: „V tvojem taboru je Avstrija“. Na dveh podolgastih straneh sta dve izbočeni sliki (basreliefa); na desni strani je Radecki vpodobljen sredi svojih generalov, na levi pa sredi svojih vojakov, ko se je 12. marcija 1849. zopet pričel boj in so ga njegovi vojaki navdušeno pozdravili ter mu djali lovoriko za kapo. Krajša stran, ki je obrnjena proti poslopju c. in kr. vojnega ministerstva, ima nemški napis: „Maršal grof Radecki, rojen 2. novembra l. 1766., umrl 5. januvarija l. 1858.“

To je torej spomenik možu, kateri si je za Avstrijo pridobil toliko zaslug. Izvestno ni 42 odlikovanj prejel zastonj in močno dvomimo, da bi jih kateri sedaj živečih generalov mogel

78
pokazati toliko. Saj je pa tudi bil junak od pet
do glave in tudi ga slavi narodna pesem naša.
Ne moremo si kaj, da bi je tukaj ne priobčili
častilcem Radeckovim.

Glasi se takó:

Radecki.

Oj, zdaj na Laško pojdemo,
Bog vé, če kdaj se vrnemo!

Banda nam bode špilala,
Lepo nam bo muscirala.

Radecki pa na konj' sedi,
Nas, mlade fante, on dobi.

Radecki 'ma sivó glavó,
Pa vendar gre na vojsko ž njo.

Radecki pa na konj' sedí,
Pa rožni ven'c v rokah drží.

Radecki je en prav' gospod,
On bo premagal zmir povsod.

Radecki pa korajžo 'ma,
Ker same mlade fante 'ma.

Radecki pa na konj' sedi,
Pa oster meč v rokah drži.

Fantjè, bodimo zdaj vesel',
Ki smo ta lepa mesta vzel'!

Bilà so mesta Lahova,
A zdaj so pa Radeckova.

Vlan' so b'la Sardinčeva,
Letos so pa Radeckova.

Verona je tud' laška b'la,
A zdaj je pa Radeckova.

Radecki je pa prav vesel,
Ker je Milansko mesto vzel.

Radecki je pa žlahten mož,
Je vojsko peljal skoz in skoz!

Radecki je pa fin gospod,
Žulaj je pa največ falot!

Le zahvalimo vsi Boga,
Ker nam še Bog Radecka dá!

Radecki j' bil pravičen mož,
Je bil cesarju na pomoč.

(„Dom in Svet“ 1892. 1.)

